

Rola działań prowokatorsko-decepcyjnych w neutralizacji białoruskiej opozycji

Abstrakt

Autor analizuje działania białoruskich władz w sytuacji społecznego buntu wywołanego sfalszowanymi wyborami w 2020 r. Wysuwa hipotezę, że istotną rolę w wygaszaniu potencjału protestacyjnego odegrały agenturalne gry decepcyjne prowadzone przez białoruskie KGB oraz realizowane równoległe działania represyjne i ofensywa informacyjna reżimu, w której doszło do synergii działań propagandowych i dezinformacyjno-agenturalnych.

Słowa kluczowe

protesty na Białorusi, pacyfikacja nastrojów protestacyjnych, represje, KGB, operacje decepcyjne, gry agenturalne.

KGB i czekistowska metodyka gier decepcyjnych

Białoruski KGB (ros. Комитет государственной безопасности, biał. Камітэт дзяржаўнай бяспекі Рэспублікі Беларусь) jest służbą, która kultywuje czekistowskie tradycje¹, zachowując metody i formy działania sowieckiej poprzedniczki (nie zmieniono nawet nazwy budzącej negatywne skojarzenia). Stało się to możliwe ze względu na zahamowanie rozwoju społeczeństwa

¹ Por. historię służby na oficjalnej stronie KGB, <http://kgb.by/ru/istoriya-sozdaniya-ru/> [dostęp: 9 IX 2021].

obywatelskiego wskutek autorytarnych rządów Aleksandra Łukaszenki, w związku z czym metodyka wypracowana w okresie bolszewickiej dyktatury mogła być wykorzystywana bez poważniejszych modyfikacji.

Dodatkowym elementem ważnym przy analizie jest ponowna rusyfikacja tej służby spowodowana dojściem do władzy w połowie lat 90. XX w. Łukaszenki, który zainicjował szybką resowietyzację administracji, czego przejawem było m.in. odrzucenie symboliki narodowej w postaci herbu (Pahonia) oraz biało-czerwono-białej flagi. W KGB doprowadziło to do odejścia ze służby oficerów o nastawieniu pronarodowym i powrotu na stanowiska funkcjonariuszy z sowieckiego KGB. Często byli to ludzie zrussyfikowani lub też etniczni Rosjanie, którzy nie emigrowali do Federacji Rosyjskiej po rozpadzie ZSRS. Brakuje informacji na temat stopnia faktycznego podporządkowania KGB rosyjskim służbom specjalnym². O ile jednak pod względem formalno-prawnym KGB pozostaje służbą niepodległej Białorusi, o tyle z uwagi na poziom realnych możliwości wpływu na niego przez rosyjskie służby z analitycznego punktu widzenia należy go traktować jako delegaturę Federalnej Służby Bezpieczeństwa (FSB)³. Wynika to zarówno ze związków rodzinnych i koleżeńskich oficerów, jak i z niezwykle prawdopodobnego wysokiego stopnia infiltracji agenturalnej białoruskiego KGB⁴.

Z operacyjnego punktu widzenia zachowanie (czy też dokładniej: odzyskanie po 1995 r.) ciągłości personalno-kompetencyjnej przez tę służbę sprawiło, że możliwe było wykorzystanie metod i form pracy operacyjnej wypracowanych przez sowieckie służby specjalne. Sprzyjały temu także konserwatywność białoruskiego społeczeństwa w sferze politycznej i mentalnej (z tego względu metody KGB nie napotykały ostrego oporu partii opozycyjnych, organizacji pozarządowych i mediów) oraz specyficzna sytuacja geopolityczna Białorusi. Sytuacja ta sprawiała, że polityka tego kraju musiała mieć charakter kruchego balansu z uwagi na skrajną asymetrię potencjałów gospodarczo-militarnych wobec

² Można założyć, że z racji słabości pionu wywiadowczego KGB oraz scedowania na FSB kontroli operacyjnej nad tzw. bliską zagranicą to właśnie ta służba jest głównym partnerem (de facto kuratorem) białoruskiego KGB.

³ Taką opinię publicznie wyraża m.in. minister spraw zagranicznych Łotwy Edgars Rinkēvičs. Por. *Lukashenka's last line of defence. The Belarusian security apparatus in a time of crisis*, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-08-05/lukashenka-last-line-defence-belarusian-security-apparatus-a> [dostęp: 20 IX 2021]; M. Budzisz, *Kryzys migracyjny czy nowoczesna wojna?*, „Sieci”, 13 IX 2021 r.

⁴ Przykładem, w jakim stopniu służby bliskiej zagranicy były przesycone rosyjskimi agentami, była Służba Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU), która odegrała kluczową rolę w organizacji *opółczenia* (oddziałów sformowanych z lokalnej agentury FSB i działaczy prorosyjskich organizacji) w Donbasie, dzięki zgromadzeniu i przekazaniu powstańcom broni oraz dezinformowaniu kijowskiej centrali co do rzeczywistego zagrożenia.

aktorów politycznych otaczających Białoruś⁵. Jedną z najskuteczniejszych metod realizacji celów polityki wewnętrznej i zagranicznej w – zbliżonej do białoruskiej – sytuacji asymetrii potencjałów były dezinformacyjne gry operacyjne opracowane i udoskonalone przez WCzK (przekształcona w 1922 r. w GPU) w latach 20. XX w.

Metodyka „Trustu”

Symbolem wzmiankowanych metod i form pozostaje operacja „Trust”⁶, którą GPU zrealizowało w latach 1921–1927, skutecznie dezinformując Zachód, infiltrując zachodnie wywiady oraz dezintegrując i kompromitując emigracyjne centra organizacyjne białych. W rzeczywistości „Trust” nie był jednak ani pierwszą, ani najskuteczniejszą operacją zrealizowaną przez Sowietów⁷. Jej znaczenie w historiografii bierze się z zasięgu tej operacji⁸ oraz z tego, że Sowietci nagłośnili ją propagandowo, dzięki czemu poznano fragmentaryczne informacje na temat wykorzystanych metod operacyjnych. W dużym uproszczeniu metodyka „Trustu” polegała na nawiązaniu kontaktu z wrogimi organizacjami (wywiadami, centrami emigranckimi, organizacjami podziemnymi) przez starannie przygotowaną agenturę, która reprezentowała zwykle rzekome podziemne struktury opozycyjne wobec władzy sowieckiej (organizacje podziemne, nielegalne partie, sprzysiężenia oficerów Armii Czerwonej lub służb specjalnych itp.). Nawiązaniu kontaktu przez oferenta towarzyszyły liczne działania uwierzytelniające prezentowaną przez niego wersję. Ofiary operacji stale otrzymywały informacje z licznych i pozornie niezwiązanych ze sobą źródeł, uwierzytelniające agenturalną legendę. Kluczem do skłonienia atakowanej organizacji do zaakceptowania oferenta było

⁵ Z punktu widzenia Białorusi kraje bałtyckie czy Polska są przedstawicielami tzw. kolektywnego Zachodu.

⁶ Szczegółowe omówienie historii tej operacji i metodyki wykorzystanej przez GPU zob. M. Świerczek, *Największa kłeska polskiego wywiadu*, Warszawa 2020; M. Świerczek, *Jak Sowietci przetrwali dzięki oszustwu. Sowiecka decepcja strategiczna*, Warszawa 2020.

⁷ Z punktu widzenia geopolityki największą operacją zrealizowaną przez Sowietów było sparaliżowanie prób Hitlera, aby stworzyć szeroką koalicję państw zachodnich w celu obalenia reżimu bolszewickiego, dzięki czemu można było zachować ład waszyngtoński oraz wyjść ze światowego kryzysu gospodarczego. Obecnie istnieją jedynie poszlaki wskazujące na zrealizowanie takiej operacji, gdyż materiały jej dotyczące pozostają utajnione. Zob. M. Świerczek, *Krucjata 1935*, Warszawa 2021.

⁸ GPU zdołało dotrzeć ze swoją dezinformacją praktycznie do wszystkich głównych aktorów ówczesnej sceny politycznej.

wcześniejsze uplasowanie w niej agentury. Jej zadaniem było zmniejszenie obaw przed prowokacją i legitymizowanie wysłanników z ZSRS oraz przekazywanie do Moskwy informacji pozwalających na modyfikację tych elementów legendy, które zainteresowały ofiary bądź wzbudziły ich nieufność. Gdy zagraniczne organizacje nawiązywały współpracę z rzekomymi strukturami podziemnymi w ZSRS, przez tak stworzony kanał przekazywano dezinformacje na poziomie operacyjno-taktycznym i strategicznym, a także plasowano kolejną agenturę oraz identyfikowano kandydatów do werbunku i osoby potencjalnie groźne dla operacji oraz samego ZSRS. Zakończenie takich operacji służyło celom taktycznym, np. zwabieniu do ZSRS szczególnie groźnych członków wrogich organizacji, bądź strategicznym – w postaci wykorzystania operacji do szeroko zakrojonych działań propagandowo-politycznych, kompromitujących rządu, służby specjalne oraz działaczy emigracyjnych i jednocześnie (z powodu wzbudzonej nieufności) dezintegrujących te środowiska.

Na potrzeby usystematyzowania badań takie operacje agenturalno-dezinformacyjne powinny być nazywane decepcyjnymi, aby odróżnić je od działań dezinformacyjnych realizowanych głównie za pomocą mass mediów (propaganda, fake news, PR, prowokacje polityczne itd.)

W latach 20. i 30. XX w. Sowieci przeprowadzili kilkadziesiąt tego typu operacji. Jedynie niewielka część z nich jest znana, a wiedza o nich jest fragmentaryczna⁹. Informacje o czasie trwania wybranych operacji zostały przedstawione w tabeli.

Tabela. Czas trwania wybranych operacji decepcyjnych przeprowadzonych w latach 20. i 30. XX w. przez sowieckie służby.

Nazwa operacji	Początek operacji	Koniec operacji
Spisek Lockharta	1918 r.	1918 r.
Sindikat-1	1920 r.	1923 r.
Krot	1920 r.	1923 r.
Trust	1920 r.	1927 r.
Sindikat-2	1922 r.	1924 r.
D-7	1923 r.	1927 r.
Sindikat-4	1924 r.	1930 r.
Zamorskoje	1924 r.	1933 r.
Tarantella	1930 r.	1934 r.

Źródło: Opracowanie własne.

⁹ Informacja o nich zachowała się głównie dzięki wspomnieniom uczestników i propagandowym, oficjalnym wypowiedziom Sowietów.

Przybliżeniem rzeczywistej skali tego rodzaju działań jest ujawniona liczba 250 radiogier (tj. operacji decepcyjnych realizowanych przy pomocy przerwowanych agentów lub też oferentów podsuniętych przeciwnikowi z wykorzystaniem nieosobowego kanału łączności) przeprowadzonych przez Smiersz w latach 1943–1945¹⁰. Z kolei na temat czasu trwania udoskonalonych dzięki praktyce operacji decepcyjnych można wnioskować na podstawie operacji zrealizowanej pod nadzorem KGB przez kubański kontrwywiad, który oszukiwał CIA przez 26 lat¹¹.

Podsumowując powyższe, należy stwierdzić, że białoruski KGB dysponuje sowieckim *know-how*, pozwalającym na realizację wielopłaszczyznowych gier decepcyjnych umożliwiających osiągnięcie celów politycznych bez ryzykowania otwartego konfliktu w sytuacji asymetrii potencjałów dezinformatora i ofiary dezinformacji. W obliczu masowych protestów na Białorusi po wyborach w 2020 r., słabości reżimu Łukaszenki oraz istnienia zorganizowanej opozycji dysponującej wsparciem finansowo-politycznym kolektywnego Zachodu wykorzystanie agenturalnych gier jako sposobu na przejście kontroli nad dynamiką społecznego buntu było racjonalnym posunięciem.

Etapy działań obezwładniających opozycję

Można założyć, że pierwszym krokiem KGB było objęcie kontrolą operacyjną środowisk opozycyjnych, by zidentyfikować główne zagrożenia i wypracować metody przeciwdziałania. W okresie ćwierćwiecza rządów Łukaszenki KGB, zwalczając opozycję, musiał rozbudować zasoby agenturalne we wszystkich środowiskach uznawanych za wrogie lub potencjalnie niebezpieczne dla reżimu. Na Białorusi, pozbawionej silnego wolnego rynku, społeczeństwa obywatelskiego, niezależnego sądownictwa i mediów, nakłanianie lub zmuszanie ludzi do współpracy ze służbami specjalnymi w sytuacji bezalternatywności nie powinno, co potwierdzają przykłady historyczne, stanowić poważnego problemu¹².

¹⁰ *Война в эфире*, w: *Великая Победа*, t. 10, С.Е. Нарышкин, А.В. Торкунов (red.), Москва 2015, s. 177.

¹¹ Por. J. Quiroga, *Cuban Palimpsests*, Minneapolis 2005; J. Preston, T. Weiner, *A Document by Cuban Spy Talks of Acts Against CIA*, „The New York Times”, 8 X 2000 r.; E. Volkman, *Największe operacje szpiegowskie XX wieku*, Warszawa 2000, s. 31–42.

¹² Badania Instytutu Pamięci Narodowej dotyczące liczby tajnych współpracowników Służby Bezpieczeństwa PRL potwierdzają tę zależność: ludzie (poza nielicznymi jednostkami) postawieni przed wyborem między utratą pracy i problemami administracyjno-karnymi a udzieleniem pomocy tajnej policji zazwyczaj wybierają tę drugą opcję. Podjęcie takiej decyzji jest łatwiejsze

Można więc przyjąć, że w sztabach wyborczych opozycyjnych kandydatów mogła (wręcz musiała) funkcjonować liczna agentura KGB, która informowała o planach kampanijnych, umożliwiała montaż urzędów do kontroli operacyjnej oraz udostępniała członkom KGB namiary na telefony i kanały Telegramu używane przez polityków i aktywistów. Dowodem na to może być udostępnione przez białoruskie służby operacyjne nagranie ze spotkania Swiatłany Cichanouskiej z najbliższymi współpracownikami na cztery dni przed wyborami prezydenckimi (5 sierpnia 2020 r.), w czasie którego omawiano plany siłowego zajęcia przez demonstrantów budynków administracji po ogłoszeniu wyników¹³. Dowodem są również programy propagandowe Igora Tura, w czasie których regularnie są prezentowane przechwycone rozmowy telefoniczne i czaty działaczy opozycji, w tym z okresu przedwyborczych przygotowań, mające potwierdzać tezy lansowane przez reżim¹⁴.

Rozpoznaniu operacyjnemu towarzyszyły działania karno-administracyjne zmierzające do osłabienia opozycji. Dnia 15 maja 2020 r. Siergiejowi Cichanouskiemu odmówiono rejestracji kandydatury, a 29 maja 2020 r. milicja go aresztowała. Okoliczności zatrzymania wskazują na prowokację¹⁵. W dniu

dzięki psychologicznym mechanizmom obrony ego, które pozwalają przed samym sobą ukryć prawdziwe motywy swoich działań. Dobrym przykładem są wspomnienia Lesława Maleszki ps. „Ketman”, który – już po zdemaskowaniu jego przeszłości – napisał m.in.: „Czasem przychodziła mi do głowy absurdałna myśl, że może to, co robię, nie jest takie najgorsze. Może władza powinna wiedzieć, że po drugiej stronie barykady są także patrioci, ludzie rozsądni i obliczalni, którym zależy na stopniowej ewolucji politycznej w tym kraju. Kiedyś bez żadnych sugestii odgórných (bezpieczeństwo z reguły najpierw rozmawiał ze mną, a potem mówił, co po kolei powinno się znaleźć w mojej notatce) napisałem tekst, w którym tłumaczyłem, że opozycji nie można traktować w kategoriach spisku garstki osób, gdyż w Polsce formuje się szeroki ruch społeczny, który prowadzi do fundamentalnej ewolucji postaw obywatelskich – także wśród osób stojących z dala od środowisk opozycyjnych”. Zob. L. Maleszka, *Byłem „Ketmanem”*, „Gazeta Wyborcza”, 13 XI 2001 r. Reżimowy dziennikarz Andriej Kriwoszejew w trakcie programu *Попытка госпереворота в Беларуси. Операция «Тишина». Работа спецслужб. Понятная политика ПЛЮС* (<https://www.youtube.com/watch?v=Tu7lBn9fnfY> [dostęp: 14 IX 2021]) utrzymywał, że minimum jedna trzecia opozycjonistów współpracuje z KGB.

¹³ *Встреча Светланы Тихановской с доверенными лицами*, <https://www.youtube.com/watch?v=x01MTapIMLg> [dostęp: 8 IX 2021].

¹⁴ Por. wypowiedź Aleksandra Fieduty na temat Olgi Karacz, z której wynika, że Karacz notorycznie kłamie i rozkrada pieniądze otrzymanywane na działalność opozycyjną. Zob. *Федута, Зенкович и другие о Тихановской, Карач, Латушко, новых безглых. Игорь Тур – «Будет дополнено»*, <https://www.youtube.com/watch?v=6oITv7ytnFU> [dostęp: 10 VIII 2021].

¹⁵ *Светлана Тихановская о задержании мужа на пикете в Гродно: «Пикет носил законный и мирный характер. Имеет место провокация»*. *Возможная кандидатка в президенты заступилась за главу своей инициативной группы*, <https://www.kp.by/online/news/3891128/> [dostęp: 12 IX 2021]. Wideozapis zatrzymania potwierdzający, że było

14 lipca 2020 r. Centralna Komisja Wyborcza odmówiła rejestracji kandydatur Wiktora Babariki i Walerija Cepkały. Dnia 18 lipca Babariko został zatrzymany pod zarzutem malwersacji bankowych¹⁶, a w sieci pojawił się materiał kompromitujący Cepkałę, ukazujący podobnego do niego mężczyznę w czasie seksu z dwiema prostytutkami¹⁷. Dnia 16 lipca sztaby wyborcze Cepkały i Babariki zjednoczyły się ze sztabem wyborczym Cichanouskiej, której kandydaturę wysunięto po odmowie przez Centralną Komisję Wyborczą rejestracji kandydatury jej męża. Zapoczątkowało to wyborcze tournée Swiatłany, żony Cepkały Walerii oraz Marii Kolesnikowej kierującej sztabem Babariki po Białorusi. Spotkania te przyciągnęły tłumy zwolenników.

Białoruscy politolodzy przypuszczają, że władze pozwoliły Cichanouskiej na udział w wyborach, gdyż były przekonane, że patriarchalno-postwiejskie społeczeństwo białoruskie nie zaakceptuje kobiety w roli prezydenta. Mówił o tym publicznie sam Łukaszenka¹⁸. Jednak to wyjaśnienie stoi w sprzeczności z kilkoma faktami. Po pierwsze, pomimo rzekomego lekceważenia Cichanouskiej władze przygotowały się zawczasu do sfalszowania wyborów, co doprowadziło do wybuchu zamieszek w noc powyborczą. Po drugie, na dzień wyborów ściągnięto do dużych miast wojsko i milicyjne posiłki z ciężkim sprzętem do tłumienia rozruchów¹⁹, spodziewając się masowych protestów powyborczych. Po trzecie, 5 sierpnia KGB zarejestrował wspomniane wcześniej spotkanie Cichanouskiej z jej współpracownikami, w czasie którego otwarcie omawiano plan siłowego przejęcia władzy. Pomimo zdobycia dowodu na popełnienie przez nią poważnego przestępstwa nie zatrzymano jej przed wyborami. Następnie, w trakcie masowych protestów, zmuszono ją do wyjazdu z Białorusi, jakkolwiek było wiadomo, że zostanie to wykorzystane przez opozycję, która – w obliczu fałszerstw wyborczych – ogłosi Cichanouską prezydentem elektem, a Łukaszenkę uzna za uzurpatora. To zaś mogło zostać wykorzystane przez Zachód do nacisku politycznego na reżim. Do tej kwestii autor powróci w dalszej części artykułu.

to skutkiem prowokacji: *Задержание Тихановского в Гродно*, <https://www.youtube.com/watch?v=IFITZFAif-8> [dostęp: 11 IX 2021].

¹⁶ Rzekomo na podstawie materiałów otrzymanych w ramach pomocy prawnej z Cypru związanej ze śledztwem toczącym się od 2016 r.

¹⁷ *Схемы Бабарико и девушки Цепкало. Компромат*, <https://www.youtube.com/watch?v=y4r-GxWGuyBo> [dostęp: 5 VII 2021].

¹⁸ *Александр Лукашенко: В Беларуси Конституция не под женщину. Я убежден Президентом будет мужик*, <https://www.youtube.com/watch?v=HR6BWaB2wL8> [dostęp: 10 IX 2021].

¹⁹ *6 дней протестов за 6 минут. Как развивались события в Белоруссии*, <https://www.youtube.com/watch?v=QHoaOIW7RGU> [dostęp: 19 IX 2021].

Bezpośrednio po wyborach władze w brutalny sposób zaczęły tłumić protesty. Jak już wspomniano, wbrew propagandowym zapewnieniom reżimu, z materiałów filmowych wynika, że w dzień ogłoszenia wyników w stanie gotowości były znaczne siły milicji i OMON, które miały zapobiec eskalacji rozruchów. Co ciekawe jednak, przygotowanie aparatu przymusu, który przewidział uliczne protesty, nie współgrało z widoczną nerwowością Łukaszenki. Zachowywał się on w zaskakujący sposób – krzyczał do omonowców, że są ślicznymi chłopakami²⁰, latał nad Mińskiem w helikopterze, by obejrzeć tłumy manifestantów, a nawet pojawił się publicznie w kamizelce kuloodpornej z kałasznikowem bez magazynka, za to w towarzystwie piętnastoletniego syna Koli przebranego za filmowego komandosa²¹. Niepoważnego zachowania Łukaszenki, świadczącego o jego rozchwianiu emocjonalnym, nie można tłumaczyć realnym zagrożeniem, gdyż – pomimo tłumów na ulicach – nigdzie do doszło do opanowania budynków administracji, magazynów z bronią czy komend milicji, co mogłoby wskazywać na wchodzenie protestów w gorącą fazę konfrontacji z władzą. Jest to o tyle znaczące, że – wbrew propagandowym tezom opozycji o ich wyłącznie pokojowym charakterze²² – istnieją liczne materiały filmowe pokazujące ostre walki między omonowcami a manifestantami w pierwszych dniach po ogłoszeniu wyników wyborów, podczas których protestujący używali kamieni, kijów, gazu pieprzowego, oślepiali milicjantów laserami, obrzucali ich petardami i butelkami²³.

Biorąc pod uwagę agresywny potencjał tłumów, przy tak dużej liczbie manifestantów (23 sierpnia 2020 r. w Mińsku zebrało się między 100 tys. a 230 tys. osób²⁴) scenariusz siłowego przejścia władzy był realny. A jednak pomimo intensywnych walk ulicznych z milicją na początku protestów w żadnym z białoruskich miast nie doszło do konkretnych działań opozycji, która planowała przecież zajmowanie budynków rządowych (o czym była mowa podczas przywołanego

²⁰ Лукашенко: Вы красавцы! Мы с ними разберёмся! Рабочий день Президента, https://www.youtube.com/watch?v=_ZPYb3pbYHA [dostęp: 7 IX 2021].

²¹ Лукашенко с автоматом и его сына в бронжилете сделали мемом, <https://www.youtube.com/watch?v=1zkrjp4aBE4> [dostęp: 7 IX 2021].

²² „Na Białorusi demonstracja zatrzymuje się na czerwonym świetle, na jezdni – zajmuje tylko jej połowę. Na zdjęciach z protestów widać, że ludzie wchodzą na ławki, ale zdejmują wcześniej buty. Po zakończeniu manifestacji Białorusini zbierają śmieci”. Zob. *Z przerwy na czerwone światło, czyli jak protestują Białorusini*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-08-16/z-przerwa-na-czerwone-swiatlo-czyli-jak-protestuja-bialorusini/> [dostęp: 11 IX 2021].

²³ Zob. propagandowy film białoruskiej telewizji zawierający materiały policyjne z zajęć: *О протестях в Беларуси, неудавшейся революции, силовиках и радикалах. Противостояние. Фильм АТН*, <https://www.youtube.com/watch?v=KfqQZ9PR7Cg> [dostęp: 15 VIII 2021].

²⁴ *Dziesiątki tysięcy ludzi na proteście w centrum Mińska*, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bia-lorus-Wielki-protest-w-centrum-Minska-7948615.html> [dostęp: 11 IX 2021].

już spotkania sztabu Cichanouskiej 5 sierpnia 2020 r.). Nigdzie nie próbowano również uzyskać dostępu do broni, nie było szturm na Pałac Niezależności (w 2010 r. przy nieporównywalnie mniejszej liczbie uczestników protestów został zaatakowany Dom Rządu). Maksymalna mobilizacja emocjonalna ogromnej liczby protestujących, która zgodnie z psychologią tłumu powinna łatwo przeobrazić się w kolektywną agresję, nigdzie nie doprowadziła do zachowań mogących stworzyć poważne niebezpieczeństwo dla władzy²⁵. Można zaryzykować hipotezę, że opozycja – pierwotnie planująca siłowy scenariusz – wręcz blokowała spontaniczne działania tłumu. A gdy do nich dochodziło (jak w pierwszych dniach po wyborach), zamiast kierować energię mas na cele realnie zagrażające reżimowi (przykładowo, jak w 2010 r., na zajęcie budynków rządowych), kanalizowała ją i rozładowywała w bezowocnych bijatykach ulicznych, które potem jedynie posłużyły rządowej propagandzie do uzasadnienia własnej przemocy²⁶.

Po stłumieniu ulicznych wystąpień władze przystąpiły do represji karno-administracyjnych. Jednocześnie ułatwiły (a wręcz wymusiły) ucieczkę opozycjonistów z kraju, którzy w świetle białoruskiego prawa byli przestępcami. Należało więc ich aresztować i skazać, upubliczniając przy tym zdobyte materiały operacyjne potwierdzające łamanie prawa. Towarzyszyła temu ofensywa informacyjna, która tym razem była realizowana nie przez skażoną nepotyzmem i cechującą się mentalnym prymitywizmem propagandę reżimową sprzed wyborów, a w sposób profesjonalny przez młodych, niezwykle przekonujących propagandzistów. Ich styl bycia, język i sposób moderowania przekazu trafiały do białoruskiej młodzieży i młodej inteligencji. Programy i moderatorzy zostali przy tym dopasowani do konkretnych grup docelowych. Grigorij Azarionok (program „Паноптикум”, pol. „Паноптыкон”) w goebbelsowskim stylu przyrównujący opozycjonistów do szczurów i uprzedzający Cichanouską, że jej rzekomy kochanek Franak Wieczorka to wykorzystujący ją syfilityk²⁷, jest sposobem dotarcia do niewydukowanych warstw społecznych, gotowych do akceptacji emocjonalnego przekazu obelg i insynuacji, wzmocnionych obrazami insektów i gryzoni oraz podkładem muzycznym wzbudzającym niepokój. Igor Tur (programy „Будет дополнено”, pol. „Będzie uzupełnione”, „Антифейк”, pol. „Antyfejk”) – stylizowany na wzorowego ucznia o wyglądzie metroseksulnym –

²⁵ Dla porównania: w 2014 r. Ługańsk został opanowany przez prorosyjskie bojówki, pomimo że – nawet po zaanektowaniu siedziby SBU i administracji regionu – buntownicy mieli pierwotnie maksimum 500 ludzi gotowych do zajęcia miejsc w tzw. blok-postach (improvizowanych punktach kontroli wjazdu na dane terytorium).

²⁶ To zagadnienie zostanie przez autora omówione w odrębnym artykule.

²⁷ *Любовник Тихановской. Кто такой Франак Вечорка? «Паноптикум» Григория Азарёнка*, <https://www.youtube.com/watch?v=twP2VXu-P5Q> [dostęp: 11 IX 2021].

ma trafiać do licealnej młodzieży i studentów, apelując do młodzieńczego cynizmu i wiary, że opozycjoniści to grupa marząca jedynie o władzy i pieniądzech (w programach stale pojawiają się wtrącane przez niego mimochodem zdania typu: wszyscy oni kradną, to tylko walka o kasę²⁸). Siergiej Gusaczenko (program „Понятная политика”, pol. „Zrozumiała polityka”) – stylizowany na zeuropeizowanego, kulturalnego inteligena – ma z kolei trafiać do młodych ludzi z wyższym wykształceniem, którym pozostawia się samodzielne wyciąganie wniosków na podstawie rzekomo wiarygodnych informacji przekazywanych w programie. Przekazy propagandowe uwzględniają przy tym funkcje poznawcze młodego pokolenia: są krótkie (by dopasować się do ograniczonych zdolności koncentracji), zawierają jednoznaczne oceny i (rzekomo) bezdyskusyjne informacje. Narracja jest dynamiczna, przerywana zdjęciami, krótkimi filmikami, czasem animacjami i wykresami, podkreślana wyrazistą muzyką. Te programy są następnie umieszczane w sieci, gdzie stale pozycjonuje się je tak, by wyświetlały się jako pierwsze na YouTube. W zaskakujący sposób propaganda reżimowa potrafiła dostosować przekaz do konkretnych audytoriów i skutecznie zinfiltrować przestrzeń informacyjną w mediach tradycyjnych oraz w Internecie, odrzucając siermiężną sowiecko-partyzancką narrację sprzed wyborów²⁹.

Ostatnim elementem, łączącym w sobie walkę informacyjną z realizacją celów politycznych, były operacje prowokatorsko-decepcyjne przeprowadzone między jesienią 2020 r. a wiosną 2021 r.

Gry operacyjne wykorzystane w ofensywie medialno-politycznej

Brakuje sprawdzonych informacji na temat rzeczywistego przebiegu takich operacji, są one znane jedynie z propagandowych mediów rządowych. Na podstawie badań nad metodyką wypracowaną przez sowieckie służby można jednak orientacyjnie określić wykorzystany model działania oraz cele tych operacji na poziomie operacyjno-taktycznym oraz strategicznym, nawet ze świadomością manipulacyjnego charakteru tych przekazów.

²⁸ Por. miniserię programów Tura pod zbiorczym tytułem: „Ложь беглых” (pol. „Kłamstwo bieglących”), https://www.youtube.com/watch?v=E2gT1TZoYvk&list=PLuGCnujoOtrdgC0O4Z-S_Q_izmKYfCaUJ_ [dostęp: 18 IX 2021], w czasie których w klasyczny sowiecki sposób Tur powołuje się na niezależne źródła z wewnątrz opozycji i dyskredytuje opozycjonistów jako oszustów i złodziei.

²⁹ Można domniemywać, że jest to skutkiem profesjonalnego wsparcia ze strony rosyjskich propagandystów.

W dalszej części artykułu zostaną omówione główne operacje białoruskiego KGB, który posłużyły do neutralizacji najbardziej aktywnych opozycjonistów oraz do skompromitowania i skłócenia środowisk opozycyjnych w celu pozbawienia ich wsparcia Zachodu oraz poparcia wśród białoruskiego społeczeństwa. Ponieważ jedynym dostępnym źródłem informacji pozostają na tym etapie białoruskie kanały rządowe oraz informacje medialne (z pewnością zmanipulowane), zostały uwzględnione wcześniejsze operacje decepcyjne tego typu, by móc wyodrębnić główne elementy modus operandi KGB, wraz z jego kontynuacją w postaci ofensywy informacyjno-politycznej z wykorzystaniem danych zdobytych operacyjnie.

Operacja „Tiszina”

Według oficjalnych informacji³⁰ operacja ta została zainicjowana w sierpniu 2020 r., kiedy to, jak się wydaje, KGB zorientował się, że zaczyna się krystalizować struktura grupy opozycyjnej, złożonej zarówno ze starej, jak i z nowej opozycji o różnej proveniencji politycznej. Na tym etapie nie dysponujemy wiedzą, czy już wtedy istniały sformalizowana hierarchia i podział zadań, czy też raczej (jak utrzymuje obecnie opozycja) było to nieformalne środowisko opozycyjne tworzące coś na kształt think tanku w celu wypracowania najlepszej taktyki walki z reżimem Łukaszenki. Sądząc po materiałach operacyjnych KGB zaprezentowanych przez białoruskie media, mogło chodzić o zjawisko znane m.in. z obszaru zwalczania ruchów ekstremistycznych, tj. zamknięte forum grupujące ludzi o podobnych poglądach, które staje się „wzmacniaczem” (tzw. *echo chamber*³¹)

³⁰ Оparto на źródлах: *Убить Лукашенко. Как готовили захват Беларуси? Вербовка военных, подкуп и ликвидация. Фильм 1*, <https://www.youtube.com/watch?v=-v52t1DINYA> [dostęp: 17 IX 2021]; *Убить Лукашенко. Расследование ОНТ – как готовили покушение на Президента и его сына. Фильм 2*, <https://www.youtube.com/watch?v=FMGdUU8-vsI> [dostęp: 17 IX 2021] – pomimo ewidentnie propagandowego charakteru tego filmu zawiera on wiele materiałów operacyjno-śledczych KGB, pozwalających w przybliżeniu odtworzyć przebieg wydarzeń oraz sposoby działania samego KGB; *Провал операции «Тишина». О чем спорят в Конституционной комиссии. История как поле боя*, <https://www.youtube.com/watch?v=7m-MU1ZDKDs> [dostęp: 20 IX 2021]; *Операция «Тишина». Кто и как готовил переворот в Белоруссии и убийство Лукашенко*, <https://ukraina.ru/exclusive/20210419/1031166109.html> [dostęp: 20 IX 2021]; *Кодовое название «Тишина» - подробности покушения на Лукашенко и попытки вооруженного мятежа в Беларуси*, [https://www.belta.by/society/view/kodovoe-nazvanie-tishina-podrobnosti-pokusheniya-na-lukashenko-i-popytki-vooruzhennogo-mjatezha-v-437699-2021/](https://www.belta.by/society/view/kodovoe-nazvanie-tishina-podrobnosti-pokusheniya-na-lukashenko-i-popytki-vooruzhennogo-mjatezha-v-belarusi) [dostęp: 20 IX 2021].

³¹ Por. *Radicalisation in the digital era. The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism*, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR400/RR453/RAND_RR453.sum.pdf [dostęp: 10 IX 2021].

radykalnych postaw. Często prowadzi to do radykalizacji uczestników takiego gremium, którzy przechodzą od internetowych deklaracji do realnych działań.

Bez względu na to, jaki charakter miało w rzeczywistości forum rozprawowane przez KGB, ze szczątkowych danych przekazanych przez rządowe media wynika, że w momencie zakończenia operacji przez KGB istniały w nim przynajmniej dwie względnie zorganizowane podgrupy, z których jedną można było określić jako polityczno-koncepcyjną, drugą zaś jako siłową. W żadnej z propagandowych enuncjacji nie pojawiła się informacja o tym, że istniał formalny lider, któremu podlegałyby wspomniane podgrupy. Można więc założyć, że KGB udało się przeprowadzić prowokację i uprzędzić moment, w którym nieformalne forum (coś na kształt quasi-konfederacji opozycyjnych działaczy) mogło się przekształcić w sprawną organizację, łączącą opozycyjnych polityków z byłymi przedstawicielami sektora siłowego, tzw. siłowikami.

W skład tej grupy mieli wchodzić:

- Jurij Zienkowicz³² – mający być przedstawicielem Belarusian Democracy Institute (BDI) oraz nielegalnej organizacji opozycyjnej pod nazwą Киберпартизаны (KP, pol. Cyberpartyzanci). Wraz z nim KP miał reprezentować w tym gremium Paweł Kułażenko – były omonowiec, działacz opozycyjnej organizacji – platformy internetowej Супраціў (pol. Opór), która jak inne tego typu organizacje³³ deklaruje gotowość do aktywnego, siłowego zwalczania reżimu. Na emigracji Zienkowicz utrzymuje się dzięki walkom w MMA pod pseudonimem „Viking”³⁴.
- Aleksandr Fieduta – literaturoznawca³⁵ i polityk, który zaczął karierę jako współpracownik Łukaszenki, jednak w 1995 r. przeszedł na stronę opozycji.
- Grigorij (Ryhor) Kostusiuw³⁶ i przebywający na Litwie politolog Witalij Makarenko – działacze Białoruskiego Frontu Narodowego (Беларускі Народны Фронт).

³² Pomocy miała mu udzielać jego asystentka Olga Gałubowicz.

³³ Буслы летят (pol. Lecą bosiany), Дружини народной самообороны (pol. Ludowe oddziały samoobrony).

³⁴ *Бывший омоновец Павел Кулаженко претендует стать радикальным политическим лидером. Что о нем известно?*, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=273867&lang=ru> [dostęp: 16 IX 2021].

³⁵ W 2017 r. doktoryzował się na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zob. *Александр Федута получил докторскую ступень в Ягеллонском университете*, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=193396&lang=ru> [dostęp: 17 IX 2021].

³⁶ Kandydat na urząd prezydenta w 2010 r., od 2017 r. lider Białoruskiego Frontu Narodowego.

- Dmitrij Szczygielski – psychiatra przebywający na emigracji w USA, który zasłynął postawieniem Łukaszence diagnozy psychiatrycznej bez zbadania pacjenta³⁷.
- Aleksandr Perepeczko – opozycyjny politolog, od 1992 r. mieszkający w USA.
- Igor Makar – były oficer oddziału specjalnego „Ałmaz” białoruskiego MSW, mieszka na Litwie, skąd prowadzi aktywną działalność polityczno-blogerską³⁸. Ciekawostką jest, że utrzymywał on pozostałych działaczy opozycji w przekonaniu, że jest w stałym kontakcie z dyrektorem FSB Aleksandrem Bortnikowem³⁹ (sic!).

Zgodnie z reżimowymi doniesieniami oprócz wyżej wskazanego forum politycznego (do którego należałoby zaliczyć działające niebezpośrednio Olę Karacz⁴⁰ i samą Cichanowską reprezentowaną rzekomo przez Romana Protasiewicza⁴¹) miały istnieć także dwie podgrupy określane jako siłowe. Jedną kierował Wiaczesław Sidorakin⁴² (były oficer „Ałmazu”, specjalista od materiałów wybuchowych), a w jej skład mieli wchodzić m.in.: Jurij Gorkacz i Siergiej Starczenko, drugą – Nikołaj Awtuhowicz⁴³, a mieli ją tworzyć m.in.: Dmitrij Połojko, Paweł Sawa, Galina Dierbysz, Wiktor Sniegur, Adam Akulicz⁴⁴.

³⁷ Zob. wywiad ze Szczygielskim: *Мозаичная психопатия. Александр Лукашенко глазами психиатра*, <https://www.svoboda.org/a/30789452.html> [dostęp: 15 IX 2021].

³⁸ Kanał Makara na YouTube: https://www.youtube.com/channel/UCO_3WZbwnTo9zUvK-kQ6t6UQ.

³⁹ Por. *Ольга Карач: про Игоря Макара, слив в КГБ, арест Федуты, связь с ФСБ, агентов Кремля и День X*, <https://www.youtube.com/watch?v=zGZTopxIM98> [dostęp: 7 IX 2021].

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Протасевич о Nexta, Лукашенко, кураторах из спецслужб, протестах и Тихановской*, <https://www.youtube.com/watch?v=J-PmITXlkgU> [dostęp: 2 IX 2021].

⁴² Został zaaresztowany w lutym 2021 r. Zob. *Ветеран спецподразделения «Алмаз» Вячеслав Сидоракин пропал в начале февраля*, <https://naviny.online/new/20210330/1617127222-veteran-specpodrazdeleniya-almaz-vyacheslav-sidorakin-propal-v-nachale> [dostęp: 17 IX 2021]. Po jego zatrzymaniu opozycjoniści oskarżali Makara o to, że będąc agentem KGB „wydał” Sidorakina. Por. *Ольга Карач: про Игоря Макара...*

⁴³ Awtuhowicz jest białoruskim dysydem, który do polityki wszedł dzięki konfliktowi ze skorumpowanym systemem. Jego także, tak jak Sidorakina, KGB aresztował już w grudniu 2020 r. Zob. *Кто такой Николай Автухович, которого задержали за «терроризм»? Его биографии хватило бы на десятерых — война, бизнес, политика, голодовки, тюрьма*, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=264999&lang=ru> [dostęp: 17 IX 2021].

⁴⁴ Nie da się jednak wykluczyć, że propaganda białoruska dołączyła sprawy Awtuhowicza i Sidorakina do próby przewrotu, by jeszcze bardziej skompromitować podejrzanych przez wykazanie ich związków z aktywnymi działaniami terrorystycznymi.

Część uczestników tego forum przebywała za granicą, co powodowało, że rozmowy i ustalenia odbywały się za pośrednictwem Internetu, w formie zamkniętych czatów. Z informacji przedstawionej przez rządowe media wynika bezspornie, że KGB uzyskał dostęp operacyjny do tych spotkań online.

Zgodnie z dobrze zbadaną psychodynamiką forów ekstremistycznych w grupie szybko zaczęli dominować najbardziej radykalnie nastawieni uczestnicy, którzy – wbrew pierwotnemu oporowi umiarkowanej frakcji – przeforsowali tezę o braku możliwości zmiany reżimu za pomocą środków konstytucyjnych, czyli wyborów. Według Fieduty spiritus movens procesu radykalizacji miał być Szczygielski, który posłużył się Zienkowiczem mającym być w bezpośrednim kontakcie z amerykańskimi służbami specjalnymi, a także z Nicholasem Heltzelem, konsulem USA w RB⁴⁵, oraz Michaelem Carpenterem, doradcą prezydenta Joego Bidena⁴⁶. Można domniemywać, że od sierpnia 2020 r. do początku 2021 r. trwał proces (prawdopodobnie inicjowany przez agenturę KGB) samoradykalizacji wspomnianego forum, którego skutkiem było przyjęcie decyzji o dokonaniu próby siłowego przewrotu na Białorusi. Poza propagandowymi wypowiedziami białoruskich władz nie ma informacji na temat szczegółowych planów puczu, jednakże – w świetle udokumentowanych materiałów operacyjnych KGB – wydaje się, że rzeczywiście rozpatrywano pomysł zamordowania Łukaszenki⁴⁷, porwania głównych postaci reżimu (w tym synów Łukaszenki) w celu uzyskania informacji i sparaliżowania działań administracji państwowej oraz zajęcie głównych budynków administracji, węzłów łączności i ośrodków przekazu informacji, zablokowanie jednostek wewnętrznych i OMON, a także internowanie kilkudziesięciu osób powiązanych z reżimem. Listę instytucji, które należało zająć w pierwszej kolejności, oraz spis proskrypcyjny osób do internowania przedstawiono na spotkaniu online 21 stycznia 2021 r., które zostało zarejestrowane przez KGB.

Broń niezbędną dla zamachu miano uzyskać w Ukrainie, dzięki tamtejszym kontaktom Awtuhowicza, m.in. z przedstawicielem Prawego Sektora Siemionem Siemieneczenką⁴⁸ oraz przedstawicielką fundacji „Białoruski Majdan”

⁴⁵ <https://by.usembassy.gov/embassy/minsk/key-officers/> [dostęp: 17 IX 2021].

⁴⁶ W rzeczywistości Carpenter jest ambasadorem USA przy OBWE. Zob. *President Biden Announces 17 Key Nominations*, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/23/president-biden-announces-17-key-nominations/> [dostęp: 17 IX 2021].

⁴⁷ Wypowiedzi aresztowanych oraz przedstawicieli rządu różnią się szczegółami. Jak się wydaje, na etapie planowania rozważano pomysł strącenia rakiety samolotu prezydenckiego podczas podchodzenia do lądowania, zamach w czasie parady wojskowej oraz rajd kilkudziesięciu dżipów z ciężkimi karabinami maszynowymi, które miały zaatakować letnią rezydencję Łukaszenki.

⁴⁸ Założyciel i dowódca batalionu „Donbas”, deputowany do Rady Najwyższej Ukrainy VIII kadencji. Co ciekawe jest on etnicznym Rosjaninem. Zob. *Командир батальйона „Донбасс”: Сейчас*

(ros. Белорусский Майдан) Jeleną Wasiliewą⁴⁹. Przewrót miał być finansowany z jednej strony przez ukraińskiego oligarchę Rinata Ahmetowa (za pośrednictwem Makara), z drugiej przez Amerykanów (Zienkowicz deklарował wsparcie Departamentu Stanu USA oraz American Jewish Committee⁵⁰).

Brakuje informacji na temat momentu włączenia do gry prowadzonej przez KGB jego członków działających z zewnątrz jako rzekomi spiskowcy z armii (w telewizyjnym przekazie pada jedynie pseudonim agenta – „Iwan”, ale na filmie z zatrzymania widać kilku rzekomych oficerów). Można domniemywać, że od samego początku agentura wewnątrz forum używała kontaktu z „organizacją spiskową złożoną z wysokich oficerów armii” jako argumentu przemawiającego za wybraniem opcji siłowej. W rozmowach uczestniczyli bowiem ludzie politycznie i intelektualnie dojrzali (Fieduta, Kostusiow, Perepeczko), którzy nie zgodziliby się na ryzykowne pomysły skrzydła radykalnego bez przekonania, że istnieje realna szansa ich urzeczywistnienia. Współpraca z oficerskim spiskiem (w którego szeregach miał być nawet generał) była zaś gwarancją, że nawet najbardziej śmiałe pomysły puczu mogą zostać zrealizowane. Zwłaszcza że i Fieduta, i pozostali umiarkowani członkowie musieli być przekonani, że armijni „spiskowcy” działają w porozumieniu z rządem FR. Nikt bowiem z białoruskiego sektora siłowego nie zdecydowałby się na jakiegokolwiek działania pozaprawne wobec Łukaszenki bez przekonania, że nie pociągnie to za sobą natychmiastowej inwazji rosyjskiej armii. W doniesieniach oficjalnych brakuje informacji o tym wątku, ale jest on oczywisty, biorąc pod uwagę sytuację geopolityczną Białorusi oraz rodzinno-koleżeńskie relacje między korpuserami oficerskimi obu państw⁵¹. Na korzyść tego przypuszczenia przemawia to, że spotkanie między wojskowymi „spiskowcami” a Fiedutą i Zienkowiczem, do

сепаратисты возьмут столько, сколько мы им дадим взять, <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/05/30/7027556/> [dostęp: 17 IX 2021].

⁴⁹ Zob. *Основатель «Беларуского Майдана» Алёна Васильева: белорусская оппозиция транслирует русские смыслы*, <https://www.youtube.com/watch?v=YOVB5a2AU4k> [dostęp: 18 IX 2021].

⁵⁰ American Jewish Committee (AJC) określa swoją misję następująco: AJC „(...) jest wiodącą światową organizacją wspierającą Żydów. Od administracji lokalnej po Kapitol, w ONZ i w światowych stolicach AJC pracuje nad kształtowaniem polityki i opinii dotyczących niektórych z najważniejszych problemów, przed którymi stoi naród żydowski, takich jak: walka z antysemityzmem i wszelkimi formami nienawiści, wzmacnianie miejsca Izraela w świecie, obrona wartości demokratycznych” (tłum. aut.). Zob. <https://www.ajc.org/whoweare> [dostęp: 18 IX 2021]. Z kolei Zienkowicz utrzymywał, że AJC skupia najzamożniejsze i najbardziej wpływowe rodziny żydowskie w USA, mające być rzekomo zainteresowane inwestycjami w białoruską gospodarkę.

⁵¹ Por. *A friend in need. Russia on the protests in Belarus*, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2020-08-20/a-friend-need-russia-protests-belarus> [dostęp: 19 IX 2021].

którego doszło w Moskwie 11 kwietnia 2021 r., odbyło się w restauracji „Taras Bulba”. Pomimo że omawiano szczegóły zdrady stanu w postaci puczu, uczestnicy nie wybrali miejsca i okoliczności utrudniających rejestrację dźwięku i obrazu (mieszkanie prywatne, polowanie, użycie urządzeń zagłuszających itp.), ale powszechnie dostępny lokal. I to w sytuacji, gdy niemal w każdym kraju byłego bloku wschodniego wybuchły nagłośnione przez media afery związane z nagrywaniem polityków⁵², co było w prasie wschodniej często łączone z działalnością rosyjskiego wywiadu. Może to oznaczać, że Fieduta i Zienkowicz wierzyli, że służby specjalne FR są uprzedzone o spotkaniu i je akceptują. Tylko wiara w to, że kontakty z „wojskowymi” odbywają się pod auspicjami FSB tłumaczyłaby brak elementarnej konspiracji u tak doświadczonego gracza politycznego jak Fieduta. Skądinąd było to oczywistym założeniem rozmów z białoruską armią. Wśród białoruskich elit panuje bowiem przekonanie, że Rosja z powodów geopolitycznych nie pozwoli Białorusi na wyjście z jej strefy wpływów. Strategiczne znaczenie Bramy Smoleńskiej⁵³ sprawia, że utrata Białorusi oznaczałaby dla Rosji poważne osłabienie zachodniej flanki i potencjalne zagrożenie Moskwy. Rosjanie jednoznacznie przestrzegali Białorusinów przed takim scenariuszem, m.in. realizując w 2020 r. ćwiczenia wojskowe „Słowiańskie braterstwo”⁵⁴, mające uświadomić białoruskim elitom, co by się stało z Białorusią, gdyby w razie konfliktu była państwem wrogim czy nawet tylko neutralnym⁵⁵. Z tego też powodu, pomimo nastrojów prozachodnich, w czasie protestów odbywających się latem i jesienią 2020 r. nigdzie nie pojawiły się symbole Unii Europejskiej, a białoruska opozycja wystrzegła się wygłaszania haseł, które mogłyby być zinterpretowane przez Rosję jako zagrożenie geopolitycznego status quo.

Jak się wydaje, gra z wykorzystaniem oficerskiego spisku musiała być prowadzona między sierpniem 2020 r. a kwietniem 2021 r. Przy czym „spiskowcy” prawdopodobnie zaprezentowali klasyczny dla sowieckich operacji trik w postaci sporu między frakcją aktywistów i przestrzegających przed puczem

⁵² Afera taśmowa w RP, jak również podobne zdarzenia m.in. w: Bułgarii, Czechach, Słowacji, Macedonii i na Litwie.

⁵³ Geostrategiczne pojęcie określające przesmyk pomiędzy górną Dźwiną i górnym Dnieprem, przez który przechodzi najkrótsza i najłatwiejsza do przebycia (dla dużych mas wojska) droga prowadząca z zachodniej i środkowej Europy do centralnej Rosji.

⁵⁴ Por. *Во время учения «Славянское братство - 2020» отрабатывается защита границ Союзного государства*, <https://www.belta.by/society/view/vo-vremja-uchenija-slawjanskoe-bratstvo-2020-otrabatywaetsja-zaschita-granits-sojuznogo-gosudarstva-407881-2020/> [dostęp: 2 XI 2021].

⁵⁵ R. Szoszyn, *Rosja demonstruje, że nigdy nie odda Białorusi*, „Rzeczpospolita”, 13 IX 2021 r.

racjonalistów. To tłumaczyłoby przekazywanie im przez Gałubowicz, która była asystentką Zienkowicza, funduszy na przekupienie opornych osób⁵⁶.

Podczas wspomnianego spotkania w Moskwie FSB (działająca rzekomo na prośbę KGB⁵⁷) zarejestrowała konkretne żądania opozycyjnych działaczy, którzy domagali się od „spiskowców” z armii zajęcia symbolicznych obiektów w centrum Mińska oraz węzłów łączności i siedzib mass mediów (zwłaszcza telewizji, dzięki której planowano wytransmitowanie wystąpienia do narodu), zablokowania oddziałów OMON oraz wojsk wewnętrznych i uniemożliwienia przerzutu posiłków wojskowych do stolicy, a także internowania osób z przygotowanych list proskrypcyjnych. Cywilni spiskowcy oferowali wojskowym pomoc w postaci wyłączenia systemu energetycznego Białorusi. Oficerowie z kolei deklarowali, że są w stanie użyć do tej operacji pięciu batalionów armijnych⁵⁸.

Po dokonanym puczu władzę miał objąć „kolektywny prezydent” w postaci siedmiu przedstawicieli armii i działaczy opozycyjnych. Zienkowicz domagał się dla siebie stanowiska ministra sprawiedliwości (który miał przeprowadzić reformę sądownictwa i referendum konstytucyjne), Fieduta zaś chciał być ministrem kultury, odpowiedzialnym za edukację, prasę i ideologię.

Mając w rękę nagranie bezspornie dokumentujące zdradę stanu, FSB (rzekomo na prośbę KGB) dokonała operacyjnego zatrzymania Fieduty i Zienkowicza. Przy czym Zienkowicz zachowywał się w trakcie aresztowania jak człowiek nie zrównoważony, grożąc przedstawicielom FSB Departamentem Stanu USA.

Opozycyjni działacze zatrzymani w Rosji i na Białorusi do kamery przyznali się do winy⁵⁹, wzajemnie obciążając się odpowiedzialnością (choć najczęściej padało nazwisko Szczygielskiego jako inicjatora idei puczu⁶⁰). W dniu 28 kwietnia 2021 r. (już w 17 dni po zakończeniu operacji) telewizja państwowa

⁵⁶ Dolary w wodoodpornych paczkach były przekazywane za pomocą martwej skrzynki przy grobie na cmentarzu.

⁵⁷ Jak utrzymywała białoruska propaganda, KGB miał zwrócić się z prośbą o pomoc do FSB na 12 godzin przed spotkaniem spiskowców, co rzekomo miało zapobiec ich uprzedzeniu.

⁵⁸ Można więc przyjąć, że pucz miał się dokonać z udziałem niecałych 5 tys. żołnierzy, którzy mieli zablokować mińską milicję i OMON, jak również wojska wewnętrzne. Byłoby to możliwe jedynie przy założeniu, że „armijni spiskowcy” przekonali opozycjonistów o wsparciu ze strony Rosji. Pięć batalionów w dwumilionowym mieście musiałyby być skoncentrowane w ścisłym centrum rządowym, co sprawiałoby, że nie byłyby one w stanie kontrolować działań wielotysięcznych jednostek milicyjno-wojskowych w stolicy i na prowincji, a ewentualny desant rosyjskiego Specnazu zakończyłby pucz w ciągu kilku godzin.

⁵⁹ Por. *Федута: Я действительно даю показания, меня не пытаются*, <https://belmarket.by/news/2021/05/18/news-45693.html> [dostęp: 16 IX 2021].

⁶⁰ Do kamery oskarżyli go o to Fieduta i Zienkowicz.

wypuściła propagandowy film zatytułowany *Убить Лукашенко*⁶¹ (pol. Zabić Łukaszenkę), w którym opisano przebieg operacji „Tiszina”. Pokazano w nim materiały operacyjne KGB (przechwycone czaty spiskowców, nagrania operacyjne ze spotkań z rzekomymi wojskowymi) oraz materiały pochodzące ze śledztwa w postaci nagrań z przyznania się opozycjonistów do winy. Towarzy-
szyły temu insynuacje reżimowych oraz rosyjskich mediów, że za próbą prze-
wrotu stał Zachód, w tym Rzeczpospolita Polska⁶². W akcji oskarżania Polski o działalność wywrotową, zgodnie z metodyką wypracowaną już w latach 20. XX w., białoruska propaganda posługuje się przy tym wypowiedziami pol-
skich „ekspertów” – głównie Mateusza Piskorskiego⁶³ oraz felietonisty „Sputni-
ka” Tomasza Jankowskiego⁶⁴, które są następnie wplatane do agresywnych w tonie i pełnych insynuacji filmów o propagandowym, antypolskim charakterze⁶⁵.

Operacja „Tiszina” (a przynajmniej jej upubliczniona część) dobiegła końca.

Operacja „Mankurty”

Operacja została zainicjowana przez KGB mniej więcej w tym samym czasie co operacja „Tiszina”, tj. na przełomie lata i jesieni 2020 r.⁶⁶ W wersji nagłaśnianej

⁶¹ *Убить Лукашенко. Как готовили захват Беларуси? Вербовка военных, подкуп и ликвидация. Фильм 16*, <https://www.youtube.com/watch?v=-v52t1DINYA>; *Убить Лукашенко. Расследование ОНТ – как готовили покушение на Президента и его сына. Фильм 2*, <https://www.youtube.com/watch?v=FMGdUU8-vsl> [dostęp: 14 IX 2021].

⁶² Por. *Операция «Тишина»: молчание Запада / Где берут деньги на переворот? Клуб редакторов*, <https://www.youtube.com/watch?v=gVjDhWcJuK4> [dostęp: 2 IX 2021]; *Операция «Тишина» на Соловьев Live. Подробности госпереворота в Белоруссии*, <https://www.youtube.com/watch?v=wqXujBNaLuA> [dostęp: 2 IX 2021].

⁶³ Polski polityk zatrzymany w 2016 r. przez ABW pod zarzutem szpiegostwa na rzecz FR i Chin, zwolniony z aresztu śledczego w 2019 r.

⁶⁴ https://pl.sputniknews.com/author_tomasz/ [dostęp: 18 IX 2021].

⁶⁵ Por. *Польша против Беларуси: двойные стандарты, репрессии, спецслужбы, экстремисты*, <https://www.youtube.com/watch?v=V2OF8NCpAF8> [dostęp: 21 IX 2021]; *Кто спонсировал мятеж в Беларуси? Польская партия «ПиС»: коррупция и зачистка СМИ. Понятная политика*, <https://www.youtube.com/watch?v=Sndc-72o3JU> [dostęp: 21 IX 2021].

⁶⁶ Oparto na źródłach: *«Манкурты»: секретная операция КГБ. Как беглые и иностранные спецслужбы вели двойную игру. Фильм 1*, <https://www.youtube.com/watch?v=5Z0AQSQd4s0> [dostęp: 20 IX 2021]; *«Манкурты». Подполковник КГБ оказался предателем и работал на иностранную разведку. Фильм 2*, <https://www.youtube.com/watch?v=6BGHgrcQSK4> [dostęp: 20 IX 2021]; *«Манкурты. Постскриптум». Кого ещё втянули в громкий шпионский скандал? Спецоперация КГБ*, <https://www.youtube.com/watch?v=R5bEuEjbfqk> [dostęp: 20 IX 2021]; *«Операция Манкурты» деморализовала стан беглых предателей и их зарубежных кураторов*,

przez propagandę reżimową miała ona być reakcją na informacje wskazujące na to, że w szeregach KGB znalazł się zdrajca, który oferuje centrom emigracyjnym niejawne materiały KGB rzekomo kompromitujące reżim Łukaszenki w zamian za wynagrodzenie finansowe oraz pomoc w ucieczce z kraju. Zdrajcą miał być płk Aleksiej Hrałowicz⁶⁷, którego KGB miał szybko zidentyfikować, aresztować i skłonić do współpracy w oszukiwaniu emigrantów oraz stojących za nimi zachodnich służb specjalnych. Tę wersję można, jak się wydaje, wykluczyć. Dyskredytują ją⁶⁸ zarówno źródła emigracyjne⁶⁹, jak i zachowanie Hrałowicza w trakcie operacji⁷⁰. Hrałowicz najprawdopodobniej był klasycznym oferentem,

https://www.tvr.by/news/obshchestvo/rassledovanie_operatsiya_mankurty_demoralizovalo_stan_beglykh_predately_i_ikh_zarubezhnykh_kuratoro/ [dostęp: 20 IX 2021]; *В Минске заявили о раскрытии агентурной сети по сбору информации для иностранных спецслужб*, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/11043737> [dostęp: 20 IX 2021]; *КГБ Белоруссии выпустил фильм о своём предателе*, <https://regnum.ru/news/polit/3230850.html> [dostęp: 20 IX 2021]; *Шрайбман: «Не все так гладко в датском королевстве»*, <https://ex-press.live/tubrics/obshhestvo/2021/04/01/shrajbman-ne-vse-tak-gladko-v-datskom-korolevstve> [dostęp: 20 IX 2021].

⁶⁷ Por. *Задержан подполковник КГБ, который передавал информацию телеграм-каналам*, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=270738&lang=ru> [dostęp: 18 IX 2021].

⁶⁸ Potwierdzeniem zdrady Hrałowicza miało być pokazanie w propagandowym filmie „Mankurty” zapłakanego kapitana KGB Denisa Uraty, który w marcu 2021 r. wpadł na tym, że sfotografował tajne pismo, by przekazać je redakcji portalu NEXTA. Tym sposobem autorzy filmu, próbując uwiarygodnić wersję o zdradzie Hrałowicza, paradoksalnie ją skompromitowali, dowodząc, że białoruskie procedury bezpieczeństwa obiegu dokumentów pozwalają na łatwą identyfikację autora wycieku. Hrałowicz miał oferować niejawne nagrania KGB dotyczące najważniejszych osób w państwie. Pytaniem retorycznym jest, ile osób w służbie mogło być dopuszczonych do takiej wiedzy. A niewielki krąg zaufanych musiał mieć świadomość, że upublicznienie nagrań (jak to się stało w przypadku rozmowy Dmitrija Baskowa i Natalii Ejsmont) natychmiast zawęzi krąg podejrzanych. Trudno przypuszczać, by pułkownik KGB nie zdawał sobie z tego sprawy i był tak nieodpowiedzialny, by przekazać Makarowi zdjęcie swojej legitymacji. Zwłaszcza że z nagrań wykonanych przez KGB wynika, że Hrałowicz był bystrym i doświadczonym oficerem.

⁶⁹ Makar utrzymuje, że Hrałowicz jest agentem białoruskiego kontrwywiadu, który w KGB nigdy nie pracował, poza krótkim okresem, gdy pokazano go oficerom niepewnym, czyli mogącym potwierdzić przed Makarem, że Hrałowicz faktycznie jest w służbie. Jego dokumenty służbowe, w tym elektroniczna wejściówka, miały być wytworzone przez KGB jako dokumenty przykrycia, po czym po operacji natychmiast komisyjnie zniszczone. Makar utrzymuje, że żaden z zastępców szefa KGB Iwana Tertela nie odważył się podpisać fałszywej legitymacji, w związku z czym podpis został sfalszowany przez technika KGB. Zob. *Ольга Карач Лукукурты. Допрос не состоится, товарищ Тертель!*, https://www.youtube.com/watch?v=_1Hfk9REUeE [dostęp: 19 IX 2021].

⁷⁰ W filmie zaprezentowano liczne nagrania operacyjne, w czasie których Hrałowicz telefonicznie kontaktował się z opozycjonistami (z Putilą i Makarem). Nic w jego zachowaniu nie wskazuje na niepokój, przymus, zachowuje się spokojnie i profesjonalnie, na migi konsultując odpowiedzi z kolegami z KGB. Nie widać nawet minimalnego napięcia w mimice i kinetyce ciała. To sprawny oficer operacyjny, który – wraz z niepokazanymi w kamerze kolegami z kontrwywiadu –

na zlecenie własnej służby proponującym przeciwnikowi interesujące informacje. Wskazuje na to jego zachowanie w czasie operacji i cały jej przebieg, który ma wszystkie cechy sowieckiej *insceniówki* (gry na potrzeby obcych służb prowadzonej przez agenturę i kadrowych funkcjonariuszy własnej służby).

Hrałowicz skontaktował się ze Stepanem Putiłą – redaktorem „Biełsatu”, blogerem i twórcą opiniotwórczych kanałów na Telegramie NEXTA i NEXTA Live⁷¹. Zdaniem białoruskiego KGB Putiło ma być agentem polskich służb specjalnych i to miało sprawić, że Hrałowicz właśnie jemu zaoferował rzekome tajne materiały. Formą zachęty było przekazanie Putiłu nagrania rozmowy rzeczniczki prasowej Łukaszenki Natalii Ejsmont z przewodniczącym Białoruskiej Federacji Hokeja Dmitrijem Baskowem, który miał być odpowiedzialny za śmiertelne pobicie Romana Bondarenki 11 listopada 2020 r.⁷² Abstrahując od treści rozmowy (podważającej propagandę rządową), miała ona być dowodem na podsłuchiwanie przez KGB osób z najbardziej zaufanego kręgu Łukaszenki. Potencjalnie można było więc pozyskiwać informacje o wadze strategicznej, jak również materiały kompromitujące osoby pozostające w zainteresowaniu obcych służb specjalnych i emigracyjnych polityków. Tak więc rzekome źródło w KGB było bardzo interesujące zarówno dla emigracyjnych mediów, jak i dla stojących za nimi, zdaniem KGB, zachodnich wywiadów.

Ta kalkulacja okazała się słuszna. Putiło natychmiast zaczął przygotowywać plan przerzutu za granicę rzekomego zdrajcy. W pierwszej wersji, ponoć przedstawionej przez Putiłę, Hrałowicz miał wyjechać w styczniu 2021 r. do Petersburga, gdzie w przedstawicielstwie Estonii lub Łotwy otrzymałby wizę humanitarną. Dzięki niej miał przekroczyć granicę lub też zostać przerzuconym w samochodzie na dyplomatycznych rejestracjach. Ostatecznie zdecydowano się na przerzut przez zieloną granicę z Litwą, który miał być zorganizowany przez Sidorakina oraz jego współpracowników – Gorkacza i Starczenkę biorących udział w operacji „Tiszina” (wtedy jeszcze niearesztowanych przez KGB). Hrałowicz miał

realizuje scenariusz operacji decepcyjnej, a nie szantażowany przez KGB zdrajca, którego czeka wyrok sądowy i utrata resortowej emerytury.

⁷¹ Na YouTube NEXTA ma 644 tys. subskrypcji (na 14 IX 2021 r.). Z kolei na Telegramie NEXTA ma 502 tys. subskrypcji, a NEXTA Live ponad 1 mln (źródło: *Telegram-каналы Беларусь*, <https://by.tgstat.com/> [dostęp: 14 IX 2021]). Filmy produkowane przez Putiłę mają wielomilionową oglądalność, np. *Лукашенко. золотое дно* do 14 IX 2021 r. obejrzało na YouTube 2 mln 251 tys. osób.

⁷² *Предварительная проверка ВУПОЛ по факту смерти Романа Бондаренко*, <https://aperturescience.ru/threads/predvaritelnaja-proverka-bypol-po-faktu-smerti-romana-bondarenko.566222/> [dostęp: 14 IX 2021].

przejąć przez granicę bez materiałów z archiwum, które miały trafić na Litwę dopiero po udanym przetrzuciu i otrzymaniu przez niego wynagrodzenia.

Putiło skontaktował Hrałowicza z Makarem, który – usiłując oszukać Putiłę – próbował na własną rękę zdobyć dostęp do rzekomo posiadanego przez Hrałowicza tajnego archiwum KGB, zawierającego materiały kompromitujące osoby na najwyższych szczeblach władzy. W zamian za te materiały Makar oferował Hrałowiczowi wejście do sztabu Cichanouskiej, a następnie wysokie stanowisko w białoruskim KGB (po przejściu władzy przez opozycję). By zniechęcić Hrałowicza do współpracy z Putiłą, Makar uprzedził go, że Putiło jest agentem polskich służb, a przy tym kradnie pieniądze pochodzące z otrzymywanych funduszy (w domyśle od zachodnich sponsorów i służb), co miało zasugerować Hrałowiczowi, że wynagrodzenie, które trafi do niego za archiwum, zostanie pomniejszone przez Putiłę.

KGB utrudnił realizację pierwotnego planu, rozbijając grupę Sidorakina, zapewne po to, by wprowadzić nową agenturę lub też, by zmusić Makara do ujawnienia kolejnych kontaktów na Białorusi. Zatrzymaniu Sidorakina i jego współpracowników towarzyszyły przeszukania w miejscach zamieszkania oraz wykrycie skrytek zawierających broń i materiały wybuchowe, rzekomo przygotowywanych przez opozycję do działań dywersyjno-terrorystycznych.

Brakuje informacji o tym, w jaki sposób do gry została wprowadzona przez KGB Olga Sołomenik. Jednakże z uwagi na to, że w przeszłości była ona oskarżona o uwiedzenie jako agentka KGB oficera białostockiej Delegatury ABW⁷³, można założyć, że jej udział został od początku wyreżyserowany przez KGB, który podsunął swoją agentkę Makarowi. Warto przy tym zwrócić uwagę na arogancję i dezynwolturę członków KGB, którzy nie zmienili nawet personaliów agentki, pomimo że w polskiej prasie ukazały się informacje o jej agenturalności, a ona sama była w RP poszukiwana listem gończym⁷⁴. Przy

⁷³ *Apelacja w sprawie „romansu agentów”*. Białoruska Mata Hari nadal nieuchwytna, <https://wiadomosci.onet.pl/bialystok/apelacja-w-sprawie-romansu-agentow-bialoruska-mata-hari-nadal-nieuchwytna/8tw0pxp> [dostęp: 15 IX 2021]; *Niezła agentka z tej Olgi*, <https://wyborcza.pl/7,76842,7696584,niezla-agentka-z-tej-olgi.html> [dostęp: 15 IX 2021]; *Należała do reżimowego ZPB, zwerbowała agenta ABW*, https://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-nalezala-do-rezimowego-zpb-zwerbowała-agenta-abw,nld,242192#crp_state=1 [dostęp: 14 IX 2021]; *Białoruska Mata Hari?*, <https://www.wprost.pl/przeglad-prasy/189805/bialoruska-mata-hari.html> [dostęp: 15 IX 2021]; *Białoruska Mata Hari zwerbowała funkcjonariusza ABW?*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/406672,bialoruska-mata-hari-zwerbowała-funkcjonariusza-abw.html> [dostęp: 15 IX 2021].

⁷⁴ *Były oficer ABW skazany. Agentka KGB Olga Solomenik ciągle ścigana*, <https://poranny.pl/byly-oficer-abw-skazany-agentka-kgb-olga-solomenik-ciagle-scigana-zdjecia/ar/11514491> [dostęp: 15 IX 2021].

tym oficerowie KGB wierzyli, że Putiło i Makar są agentami litewskich i polskich służb, więc informacja o pojawieniu się znanej agentki KGB powinna była natychmiast trafić do rzekomych kuratorów z ramienia tych służb⁷⁵. Podana na użytek propagandowy wersja o zatrzymaniu Sołomenik i zmuszeniu jej do współpracy przez KGB jest nielogiczna zarówno w świetle udokumentowanego filmowo zachowania Sołomenik (która bardzo sprawnie realizowała zadanie oszukania Makara, co potwierdzało jej staranne przeszkolenie), jak i z uwagi na brak jakiegokolwiek naturalnego związku między Sołomenik a białoruską emigracją aktywną na Litwie⁷⁶. Agentka prawdopodobnie została wprowadzona przez KGB przy pomocy agentury ulokowanej w organizacjach emigranckich, a zatrzymanie grupy Sidorakina było zapewne elementem kombinacji mającej umożliwić uplasowanie jej w grze.

Sołomenik miała dokonać przetrzutu Hrałowicza przez zieloną granicę przy pomocy zawodowego przemytnika Wiaczesława Trifonowa⁷⁷. Następnie, po uzyskaniu potwierdzenia od Hrałowicza, że jest już bezpieczny, miała przekazać archiwum wysłannikowi Makara. Sołomenik na polecenie KGB przeciągała operację. Informowała Makara o rzekomo zintensyfikowanej kontroli granicy, udawała, że boi się konsekwencji. Mówiła Makarowi, że chce się wycofać. W końcu zażądała od niego 50 tys. euro z góry w związku z potencjalnym ryzykiem, na co ten zareagował frustracją i groźbami⁷⁸. Po tej scysji Sołomenik przez jakiś czas nie odbierała telefonów od Makara, po czym poinformowała go, że jest w szpitalu i obawia się odpowiedzialności karnej. Te wszystkie działania miały wprowadzić Makara w stan silnego napięcia emocjonalnego, sprzyjający zawężeniu jego horyzontu poznawczego i popełnianiu błędów przy podejmowaniu decyzji. Gdy sfrustrowany Makar 25 marca 2021 r. opublikował na YouTube „oświadczenie dla przewodniczącego KGB Białorusi”⁷⁹, w czasie którego groził Tertelowi ujawnieniem rzekomo kompromitujących go informacji oraz pokazał zdjęcie okładki legitymacji funkcjonariusza KGB o numerze 001909 (najprawdopodobniej należącej do Hrałowicza lub Sidorakina), KGB zdecydował się na zakończenie tego etapu operacji. Chyba nigdy wcześniej żadna służba specjalna nie skoordynowała tak perfekcyjnie zakończenia gry operacyjnej z jej kontynuacją medialną.

⁷⁵ Albo miało to – jeszcze nieznyany – cel, albo KGB tak nisko ceni zachodnie służby.

⁷⁶ Sołomenik po wspomnianej aferze szpiegowskiej w RP ma zakaz wjazdu na terytorium UE.

⁷⁷ Por. ОНТ: КГБ задержал своего сотрудника и еще шесть человек за госизмену и незаконный оборот оружия, <https://mediazona.by/news/2021/03/31/spy-in-kgb> [dostęp: 18 IX 2021].

⁷⁸ Co ciekawe, Makar groził Sołomenik denuncjacją do białoruskich władz.

⁷⁹ Председателю КГБ Беларуси, <https://www.youtube.com/watch?v=5d4IikYVPbc> [dostęp: 14 IX 2021].

Sołomenik poinformowała Makara, że Hrałowicz jednak przekroczył granicę, a pozostawione przez niego archiwum będzie do odebrania w Grodnie w mieszkaniu przy ul. Popowicza 13, gdzie Trifonow miał czekać na wysłannika Makara (jednakże tylko do wczesnego wieczora, by wymusić szybką reakcję Makara). W mieszkaniu kontaktowym KGB oczekiwał jednak nie Trifonow, a kadrowy oficer kontrwywiadu, który przekazał paczkę z dokumentami Ol-dze Czuprińskiej⁸⁰. Po zatrzymaniu kurierki przez KGB okazało się, że jest to przypadkowa osoba, poproszona przez spokrewnioną z nią mieszkankę Mińska Natalię Lubiecką o odebranie papierów mieszkającego za granicą znajomego. Lubiecka miała poznać Makara przez swoją matkę, która była jego nauczycielką w grodzieńskim liceum. Czuprińska miała przekazać dokumenty do Mińska marszrutką⁸¹. Film propagandowy władz nie wyjaśnia, kto miał je odebrać z marszrutki, by potem przekazać Lubieckiej, ale o północy 31 marca 2021 r. Lubiecką zatrzymano w Mińsku na Partizanskom Prospektie, w czasie próby odebrania paczki z dokumentami. Co najbardziej niezwykle, cztery godziny wcześniej telewizja państwowa wyemitowała propagandowy film – *Mankurty* – (część I⁸²), w którym dokładnie i z podaniem pełnych danych opowiedziano historię rzekomej zdrady Hrałowicza i gry prowadzonej z nim przez KGB. Był to więc bodaj jedyny przypadek zrealizowania prowokacji już po jej ujawnieniu przeciwnikowi. Lubiecka była przesłuchiwana przez całą noc, po czym umieszczono ją w areszcie śledczym KGB w jednej celi z zaprzyjaźnioną z rodziną Babarików Swiatłaną Kuprijewą⁸³. Podczas przesłuchania oficer KGB rzekomo podał jej w kawie środki psychotropowe⁸⁴. Pomimo że Lubieckiej postawiono zarzut pomocnictwa w akcie terroryzmu (za co w RB grozi między 7 a 15 lat więzienia), została wypuszczona z aresztu, po czym 24 kwietnia 2021 r. wyjechała z kraju i prawdopodobnie zatrzymała się w Niemczech. W tym czasie okazało się, że Lubiecka miała być żoną znanego chirurga szczękowego Andrieja Lubieckiego, który został zatrzymany przez milicję w czasie demonstracji

⁸⁰ *Продолжение сенсационного расследования «Манкурты. Постскрипtum»*, <https://www.youtube.com/watch?v=SV0BrN1UaQo> [dostęp: 19 IX 2021].

⁸¹ Marszrutka – zbiorowa taksówka kursująca na stałych trasach.

⁸² *«Манкурты»: секретная операция КГБ...* [dostęp: 17 IX 2021].

⁸³ *Подруга Макара из «расследования» ОНТ рассказала о допросах в СИЗО КГБ*, <https://reform.by/220738-podrug-a-makara-iz-rassledovaniya-ont-rasskazala-o-doprosah-v-sizo-kgb> [dostęp: 15 IX 2021].

⁸⁴ Wywiad z Lubiecką zob. *«Пасыльная» Макара рассказала, як яе апрацоўвалі ў КДБ/Ночныя допросы, странные капли, скрытая камера*, <https://www.youtube.com/watch?v=4oI28GBmsUA> [dostęp: 15 IX 2021].

antyrządowych 11 października 2020 r.⁸⁵ oraz po raz kolejny 4 maja 2021 r., kiedy to został oskarżony o obrazę prezydenta RB⁸⁶ i aresztowany na dwa miesiące. Brakuje informacji na temat sposobu, w jaki jego żona zdołała opuścić Białoruś zwykłym samolotem rejsowym⁸⁷ pomimo toczącego się śledztwa, czemu rutynowo powinno towarzyszyć odebranie jej paszportu. Niejasność sytuacji jest potęgowana faktem, że Natalia, mająca być dentystką z czwórką dzieci, nie pozostawiła śladów w sieci po swojej praktyce lekarskiej⁸⁸, a ze zdjęć na Facebooku i tych zrobionych podczas udzielonych przez nią wywiadów wynika, że wielodzietna matka ma twarz i figurę zawodowej modelki.

Operacje towarzyszące

Operacją niejako pomocniczą w stosunku do wyżej opisanych była gra agenturalna na mniejszą skalę prowadzona wobec forum internetowego ewoluującego w stronę stworzenia realnie istniejącej organizacji pod nazwą Oddział Obywatelskiej Samoobrony Białorusi (ros. Отряды гражданской самообороны Беларуси, OGSB)⁸⁹. Forum to powstało w miesiącach poprzedzających wybory, na fali tworzenia niezależnych, opozycyjnych kanałów na Telegramie. KGB, próbując przejąć inicjatywę, niemal od początku wprowadzał na opozycyjne fora swoją agenturę, która szybko zwróciła uwagę na forum OGSB. Jego administratorem miał być zamieszkały w Niemczech mężczyzna o pseudonimie „Dis”, który spośród uczestników czatów wybierał osoby o najbardziej radykalnym nastawieniu, powołał twórcę zręby działającego w świecie rzeczywistym quasi-partyzanckiego komando. KGB ustalił, że za pseudonimem „Dis” ukrywa się Denis Wasiliewicz Hromow⁹⁰, który z Ukrainy wyemigrował do RFN, ale nadal utrzymywał

⁸⁵ *Вчера задержали известного челюстно-лицевого хирурга, который делает уникальные операции. У него четверо детей*, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=260612&lang=ru> [dostęp: 15 IX 2021].

⁸⁶ Według danych białoruskiego Centrum Praw Człowieka „Wiosna”. Zob. <https://prisoners.spring96.org/ru/person/andrei-ljubecki> [dostęp: 15 IX 2021].

⁸⁷ *Подруга Макара из «расследования»...* [dostęp: 17 IX 2021].

⁸⁸ Jedyny wpis jest dostępny na: *4-я городская клиническая стоматологическая поликлиника*, <https://4stomatolog.by/o-nas/spetsialisty/spetsialisty-stomatologicheskogo-terapevticheskogo-otdeleniya-1/lyubetskaya-natalya-valerevna> [dostęp: 14 IX 2021].

⁸⁹ Relacja oparta na: *Спецоперація КГБ: поджог, взрыв, Азаренок. Фильм ОНТ «20 TERROR 21»*, cz. 1, <https://www.youtube.com/watch?v=IA3SQ7zuqLU>, cz. 2, <https://www.youtube.com/watch?v=oz6GN0IqKpw> [dostęp: 9 IX 2021].

⁹⁰ W Niemczech miał zmienić nazwisko na Hoffman.

kontakty na obszarze postsowieckim. W tym z dobrze znanym KGB opozycyjnym aktywistą Zienkowiczem, któremu „Dis” miał rzekomo oferować kontakt z ukraińskim oligarchą Ihorem Kołomojskim za pośrednictwem Władysława Rogimowa PR-owca Kołomojskiego⁹¹. „Disowi”, którego KGB uznał za agenta obcych służb, została podsunęta agentura KGB. W propagandowym filmie poświęconym tej operacji pokazano ludzi, którzy rzekomo dali się zwerbować „Disowi”, ale po aresztowaniu przez KGB, w obawie przed konsekwencjami, podjęli współpracę (Natalia Matwiejewa ps. „Octavia” i Jegor Dudnikow). Przebieg operacji sugeruje jednak, że ci ludzie mogli od samego początku realizować prowokację wobec „Disa”, który za ich pomocą chciał przeprowadzić akty dywersyjno-terrorystyczne wymierzone w białoruskie władze. Dnia 8 czerwca 2021 r. „Octavia” miała podpalić ciężki sprzęt do robót leśnych. Film z pozorowanego ataku (przeprowadzonego przez agentów KGB) został następnie przesłany „Disowi”, który go opublikował w sieci jako dowód na istnienie czynnej opozycji w RB. Innym dowodem na quasi-militarną działalność opozycji były filmiki ze szkoleń „partyzantów”, dostarczone „Disowi” przez agenturę KGB. Kolejną operacją „Disa” miało być wysadzenie masztu telekomunikacyjnego używanego przez rosyjskie siły zbrojne na terytorium RB. Materiały wybuchowe, broń i naktowizory niezbędne do realizacji tego zamachu miały być dostarczone z Ukrainy, a odbierał je na granicy członek OGSR Aleksiej Głotow. Za przeprowadzenie operacji mieli odpowiadać kolejni aktywiści OGSR – Wadim Gulewicz oraz Kiril Aszurak⁹². Ten drugi po przejściu i ukryciu materiałów wybuchowych oraz broni miał wycofać się z operacji. Kontynuowała ją reszta grupy „Disa”, przy czym Aszurakowi nakazano, aby nie ściągał na siebie uwagi władz. Ostatecznie próbę wysadzenia masztu mieli podjąć Głotow i Gulewicz, którzy po zaminowaniu celu chcieli uciekać z kraju. KGB rozbroił ładunki wybuchowe⁹³ i aresztował ich obu. Ostatnią operacją wobec „Disa” była rzekoma pułapka na zamachowca, który na zlecenie „Disa” miał porwać któregoś z reżimowych propagandzistów⁹⁴, aby wyemitować w sieci jego pokajanie się. Za tę operację miał odpowiadać

⁹¹ Co ciekawe, Zienkowicz, który pierwotnie był zainteresowany kontaktem z Kołomojskim, zrezygnował z tego pomysłu, gdy Kołomojski zażądał od niego przejścia badania na wariografie, uzależniając od tego współpracę.

⁹² Aszurak w czatach z „Disem” przekonał go, że reprezentuje grupę kilkuset aktywistów. W rzeczywistości działał w pojedynkę.

⁹³ Biorąc pod uwagę ewidentnie prowokacyjny charakter całej operacji, można założyć, że w rzeczywistości albo miny były niesprawne, albo – co jeszcze bardziej prawdopodobne – nikt ich nigdy nie montował na wspomnianym maszcie.

⁹⁴ Zamachowcy mieli się wahać między Turem, Azarionkiem i Siergiejem Markowem. Ostatecznie zdecydowali się na najbardziej agresywnego Azarionoka.

mieszkaniec Lidy Dmitrij Sosnowski, zatrzymany przez KGB ponoć w wyniku zasadzki, w której przynętą miał być wspomniany wcześniej propagandysta Azarionok⁹⁵. Po zakończeniu tych działań KGB nagłośnił je medialnie, kompromitując przy okazji opozycyjną blogerkę Olgę Karacz, która rzekomo wiedziała o planach zamachu na Azarionoka. Ministerstwo Spraw Zagranicznych RB oficjalnie przekazało Niemcom, Litwie i USA prośbę o pomoc prawną w śledztwie dotyczącym „Disa”, przy czym zagroziło poruszeniem tego tematu na forum ONZ.

Kolejną grą agenturalną, powiązaną z dwiema głównymi operacjami tyle że na poziomie czysto operacyjnym, była likwidacja grupy Awtuhowicza⁹⁶.

Awtuhowicz, o czym już wspomniano, był liderem małej, radykalnie nastawionej grupy, rzekomo odpowiedzialnej za podpalenia samochodów i domów funkcjonariuszy milicji. Formacja ta miała usiłować zdobyć broń w Ukrainie, korzystając ze znajomości jednego ze swoich członków – Dmitrija Połojko z Siemionem Siemienčenką (i przez niego rzekomo z SBU). W operacji zakupu i przerzutu broni Awtuhowiczowi mieli pomagać m.in.: Wiktor Sniegur, Adam Akulicz, Olga Majorowa, Jelena Wasiliewa oraz Artur Papok. Ten ostatni w propagandowym filmie dotyczącym operacji został pokazany z zamazaną twarzą, co może sugerować, że był to operator KGB, podsunęty Awtuhowiczowi w celu zrealizowania prowokacji. KGB zatrzymał Awtuhowicza i jego grupę 13 listopada 2020 r. po ich powrocie z Ukrainy. Powodem było rzekome posiadanie broni i 1600 g trotylu.

⁹⁵ Oficerowie KGB w telewizji mówili o „bohaterskiej postawie dziennikarza”, co zapewne miało poprawić jego wizerunek wśród Białorusinów.

⁹⁶ Oparto się na następujących źródłach: «Тротил протеста»: 1 СЕРИЯ. Как банда Автуховича хотела взорвать страну? Цель - милиция и все мы, <https://www.youtube.com/watch?v=dDdx4csUkhw>; «Тротил протеста». 2 СЕРИЯ. Откуда банда Автуховича взяла оружие? Кто мог стать жертвой террористов?, <https://www.youtube.com/watch?v=xXMrIh6VcMg> [dostęp: 21 IX 2021]; Белорусского экс-политзаключенного обвинили в контрабанде оружия из Украины, <https://www.dw.com/ru/belorussskogo-jeks-politzacljuchennogo-obvinili-v-kontrabande-oruzhija-iz-ukrainy-a-56061291/a-56061291> [dostęp: 20 IX 2021]; Николай Автухович перенес коронавирус в тюрьме, <https://reform.by/192584-nikolaj-avtuhovich-perenes-koronavirus-v-tjurmje> [dostęp: 20 IX 2021]; Бывший политзаключённый Николай Автухович — подозреваемый по делу о терроризме, <https://euroradio.fm/ru/byvshiy-politzacljuchyonnyu-nikolaj-avtuhovich-podozrevaemyu-po-delu-o-terrorizme> [dostęp: 20 IX 2021]; Действительно ли существовала «террористическая группа» Автуховича? Анализируем громкое дело, <https://belsat.eu/ru/news/26-02-2021-dejstvitelno-li-sushhestvovala-terroristicheskaya-gruppa-avtuhovicha-analiziruem-gromkoe-delo/> [dostęp: 20 IX 2021]; «Мерзавцы последние»: Лукашенко рассказал о нападавших на милиционеров, https://www.gazeta.ru/politics/2020/12/25_a_13414844.shtml [dostęp: 20 IX 2021]; Пенсионерка, священник, блогер: кого власти Беларуси считают террористами?, <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/1496600/pensionerka-sviashchennik-blogger-kogo-vlasti-belarusi-schitaiut-terroristami> [dostęp: 20 IX 2021].

Skutki zrealizowanych operacji

Przeprowadzone operacje prowokatorsko-decepcyjne mogły przynieść rezultaty na poziomie operacyjno-taktycznym oraz strategicznym.

Po pierwsze, KGB udało się zidentyfikować i zneutralizować najbardziej radykalnie nastawionych działaczy opozycji, zablokować używane przez nich kanały łączności z zagranicznymi centrami i rozpoznać modus operandi radykalizowanych środowisk opozycyjnych w kraju i za granicą, a także organizacji zachodnich dających im wsparcie logistyczno-finansowe.

Po drugie, opisane operacje uświadomiły opozycji oraz szeroko rozumianemu Zachodowi stopień infiltracji agenturalnej opozycyjnie nastawionych organizacji i środowisk, co musi sprzyjać dezintegracji tych grup.

Jasne jest, że żadna z opisanych wyżej operacji nie mogła być przeprowadzona bez agenturalnego wsparcia. Przy czym nie chodzi o agentów wprowadzanych do gry już po jej zainicjowaniu, lecz o agentów aktywnych od dłuższego czasu w grupach docelowych, dzięki którym udawało się uzyskać dostęp do informacji niezbędnych do przygotowania prowokacji i do modyfikowania jej przebiegu na podstawie reakcji ofiar. Mając na uwadze teorię operacji decepcyjnych, należy założyć, że w zaatakowanych organizacjach i na ich obrzeżach musieli funkcjonować agenci wpływu oraz agenci krety, którzy przygotowali grunt pod akceptację przynęty zarzuconej przez KGB. Ofiary decepcji były bowiem albo doświadczonymi funkcjonariuszami sektorów siłowych (Makar), albo politykami z długim stażem w RB, trudno więc przypisać im naiwność. Należy więc przyjąć, że w ich otoczeniu mogli być ludzie, którzy rozwiewali ich wątpliwości i sugerowali podjęcie decyzji pożądaných przez KGB.

Świadomość ryzyka płynącego z infiltracji teoretycznie może prowadzić do działań kontrwywiadowczo-weryfikacyjnych w atakowanych strukturach. Jednakże historia dowodzi, że wskutek częstego uplasowania agentury wysoko w hierarchii atakowanej organizacji, wszelkie oddolne próby jej zdemaskowania są trudne i często skazane na niepowodzenie. Tak więc przy braku realnych możliwości weryfikująco-obronnych zaatakowane organizacje tracą na wewnętrznej spójności. Ich członkowie rozwijają skrajną podejrzliwość i tworzą podgrupy rzekomo sprawdzonych towarzyszy, zwykle posądzających resztę o agenturalne więzi. Uzyskiwana w ten sposób dezintegracja utrudnia procesy decyzyjne i podejmowanie jakiegokolwiek realnej działalności⁹⁷. Dodatkowym elementem

⁹⁷ Kto podejmie się prowadzenia w kraju działalności podziemnej ze świadomością, że służba bezpieczeństwa może wiedzieć o jego misji, jeszcze zanim się ona na dobre rozpocznie?

jest utrata zaufania ze strony zachodnich sponsorów, którzy nigdy nie mogą być pewni, czy fundusze przekazywane na działalność opozycyjną⁹⁸ w rzeczywistości nie zasilają niejawnych kont KGB, a wspierane przez nich organizacje nie są jedynie legendami przygotowanymi przez przeciwnika.

Po trzeciej, dzięki ofensywie medialnej z wykorzystaniem danych uzyskanych operacyjnie reżimowi w dużym stopniu udało się skompromitować opozycję wśród białoruskiego społeczeństwa. Wizerunek demokratycznej i pokojowej opozycji, żądającej jedynie przeprowadzenia uczciwych wyborów, by wyłonić rzeczywistą reprezentację społeczną, został zastąpiony w świadomości publicznej obrazem ludzi, którzy przekupują oficerów armii w celu przeprowadzenia puczu, co w gęsto zaludnionym Mińsku musiałoby prowadzić do licznych ofiar cywilnych podczas nieuchronnych walk między puczystami a wojskami wewnętrznymi i OMON. Równie zabójcze dla politycznego image'u opozycji było pokazanie, że jej przedstawiciele (zarówno cywilni politycy, jak i byli siłowicy) mają, zdaniem KGB i rządowych propagandystów, związki z obcymi mocarstwami i ich służbami specjalnymi. Powoływanie się przez Zienkowicza na (rzekome) związki z Departamentem Stanu USA i American Jewish Committee musiało wywrzeć negatywne wrażenie w antynatowsko i antysemicko⁹⁹ nastawionym społeczeństwie białoruskim. Zwłaszcza w świetle antysemickich mitów kolportowanych przez białoruską propagandę¹⁰⁰. Z kolei publiczne sugestie Makara na temat związków z wysokimi oficerami rosyjskiego FSB musiały równie silnie kompromitować opozycję w kręgach Białorusinów zorientowanych pronarodowo.

Podsumowując, można założyć, że operacje przeprowadzone przez KGB mogą mieć dla białoruskiego społeczeństwa taki sam skutek, jak carska prowokacja w Królestwie Polskim z 1865 r. Wtedy to – za sprawą utworzenia agencjonalnego Rządu Narodowego nawołującego do kolejnego powstania – skompromitowano w oczach Polaków wszelką opozycyjną działalność podziemną. Skutkowało to apatią i samorusyfikacją społeczeństwa Królestwa, które to zjawiska potrwały niemal do wybuchu I wojny światowej¹⁰¹. Pogłębiający się

⁹⁸ Temu celowi służyły także nagłośnienie przez reżimowych propagandystów bolesnych dla opozycji informacji o machinacjach finansowych twórcy funduszy pomocowych BYSOL, BY-HELP – Andrieja Striżaka, pochodzących z rzekomych źródeł wewnątrz opozycji (m.in. Ilija Biegun, Sztab Onoszko, Liubow Szebarszina, Swietłana Galicz).

⁹⁹ Por. *Антисемитизм на постсоветском пространстве*, <https://archive.jpr.org.uk/download?id=3369>, s. 294–295 [dostęp: 17 IX 2021].

¹⁰⁰ Por. «*Этот пoц слoмaлся*»: *бeлoрусская прoпaгaндa нe брeзгует aнтисeмитизмoм*, <https://euroradio.fm/ru/etot-poc-slomalsya-belorusskaya-propaganda-ne-brezguet-antisemitizmom> [dostęp: 17 IX 2021].

¹⁰¹ Szerzej: J. Iwaszkiewicz, *Wielka prowokacja. Rzekomy rząd narodowy 1865 roku*, Warszawa 1928.

kryzys gospodarczy na Białorusi pokaże w najbliższych miesiącach, czy KGB rzeczywiście zdołał sparaliżować bunt społeczny wymierzony w reżim Łukaszenki.

Bibliografia

- Budzisz M., *Kryzys migracyjny czy nowoczesna wojna?*, „Sieci”, 13 IX 2021 r.
- Iwaszkiewicz J., *Wielka prowokacja. Rzekomy rząd narodowy 1865 roku*, Warszawa 1928.
- Maleszka L., *Byłem „Ketmanem”*, „Gazeta Wyborcza”, 13 XI 2001 r.
- Preston J., Weiner T., *A Document by Cuban Spy Talks of Acts Against CIA*, „The New York Times”, 8 X 2000 r.
- Quiroga J., *Cuban Palimpsests*, Minneapolis 2005.
- Szoszyn R., *Rosja demonstruje, że nigdy nie odda Białorusi*, „Rzeczpospolita”, 13 IX 2021 r.
- Świerczek M., *Jak Sowieci przetrwali dzięki oszustwu. Sowiecka decepcja strategiczna*, Warszawa 2020.
- Świerczek M., *Krucjata 1935*, Warszawa 2021.
- Świerczek M., *Największa klęska polskiego wywiadu*, Warszawa 2020.
- Volkman E., *Największe operacje szpiegowskie XX wieku*, Warszawa 2000.

Literatura rosyjska

Война в эфире, w: *Великая Победа*, t. 10, С.Е. Нарышкин, А.В. Торкунов (red.), Москва 2015.

Źródła internetowe

A friend in need. Russia on the protests in Belarus, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2020-08-20/a-friend-need-russia-protests-belarus> [dostęp: 19 IX 2021].

American Jewish Committee, <https://www.ajc.org/whoweare> [dostęp: 18 IX 2021].

Apelacja w sprawie „romansu agentów”. Białoruska Mata Hari nadal nieuchwytna, <https://wiadomosci.onet.pl/bialystok/apelacja-w-sprawie-romansu-agentow-bialoruska-mata-hari-nadal-nieuchwytna/8tw0pxp> [dostęp: 15 IX 2021].

Białoruska Mata Hari?, <https://www.wprost.pl/przegląd-prasy/189805/bialoruska-mata-hari.html> [dostęp: 15 IX 2021].

Białoruska Mata Hari zwerbowała funkcjonariusza ABW?, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/406672,bialoruska-mata-hari-zwerbowała-funkcjonariusza-abw.html> [dostęp: 15 IX 2021].

Były oficer ABW skazany. Agentka KGB Olga Solomenik ciągle ścigana, <https://poranny.pl/byly-oficer-abw-skazany-agentka-kgb-olga-solomenik-ciagle-scigana-zdjecia/ar/11514491> [dostęp: 15 IX 2021].

Dziesiątki tysięcy ludzi na proteście w centrum Mińska, <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Bialorus-Wielki-protest-w-centrum-Minska-7948615.html> [dostęp: 11 IX 2021].

https://pl.sputniknews.com/author_tomasz/ [dostęp: 18 IX 2021].

Lukashenka's last line of defence. The Belarusian security apparatus in a time of crisis, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2021-08-05/lukashenkas-last-line-of-defence-belarusian-security-apparatus-a> [dostęp: 20 IX 2021].

Należała do reżimowego ZPB, zwerbowała agenta ABW, https://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-nalezala-do-rezimowego-zpb-zwerbowała-agenta-abw,nId,242192#crp_state=1 [dostęp: 14 IX 2021].

Niezła agentka z tej Olgi, <https://wyborcza.pl/7,76842,7696584,niezla-agentka-z-tej-olgi.html> [dostęp: 15 IX 2021].

President Biden Announces 17 Key Nominations, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/23/president-biden-announces-17-key-nominations/> [dostęp: 17 IX 2021].

Radicalisation in the digital era. The use of the internet in 15 cases of terrorism and extremism, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR400/RR453/RAND_RR453.sum.pdf [dostęp: 10 IX 2021].

Z przerwą na czerwone światło, czyli jak protestują Białorusini, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2020-08-16/z-przerwa-na-czerwone-swiatlo-czyli-jak-protestują-bialorusini/> [dostęp: 11 IX 2021].

Біа́лорускіе і росы́јскіе ўра́дкі інтэрнэту

4-я городская клінічная стоматалагічная поліклініка, <https://4stomatolog.by/o-nas/spetsialisty/spetsialisty-stomatologicheskogo-terapevticheskogo-otdeleniya-1/lyubetskaya-natalya-valerevna> [dostęp: 14 IX 2021].

6 дней протестов за 6 минут. Как развивались события в Белоруссии, <https://www.youtube.com/watch?v=QHoaOIW7RGU> [dostęp: 19 IX 2021].

Александр Лукашенко: В Беларуси Конституция не под женщину. Я убежден Президентом будет мужик, <https://www.youtube.com/watch?v=HR6BWaB2wL8> [dostęp: 10 IX 2021].

Александр Федута получил докторскую ступень в Ягеллонском университете, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=193396&lang=ru> [dostęp: 17 IX 2021].

Антисемитизм на постсоветском пространстве, <https://archive.jpr.org.uk/download?id=3369> [dostęp: 17 IX 2021].

Белорусского экс-политзаключенного обвинили в контрабанде оружия из Украины, <https://www.dw.com/ru/beloruskogo-jeks-politzakljuchennogo-obvinili-v-kontra-bande-oruzhija-iz-ukrainy-a-56061291/a-56061291> [dostęp: 20 IX 2021].

Бывший омоновец Павел Кулаженко претендует стать радикальным политическим лидером. Что о нем известно?, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=273867&lang=ru> [dostęp: 16 IX 2021].

Бывший политзаключённый Николай Автухович — подозреваемый по делу о терроризме, <https://euroradio.fm/ru/byvshiy-politzaklyuchyonnyu-nikolay-avtuhovich-podozrevaemu-po-delu-o-terrorizme> [dostęp: 20 IX 2021].

Ветеран спецподразделения «Алмаз» Вячеслав Сидоракин пропал в начале февраля, <https://naviny.online/new/20210330/1617127222-veteran-specpodrazdeleniya-almaz-vyacheslav-sidorakin-propal-v-nachale> [dostęp: 17 IX 2021].

В Минске заявили о раскрытии агентурной сети по сбору информации для иностранных спецслужб, <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/11043737> [dostęp: 20 IX 2021].

Во время учения «Славянское братство - 2020» отрабатывается защита границ Союзного государства, <https://www.belta.by/society/view/vo-vremja-ucheniya-slavjanskoe-bratstvo-2020-otrabatyvaetsja-zaschita-granits-sojuznogo-gosudarstva-407881-2020/> [dostęp: 2 XI 2021].

Встреча Светланы Тихановской с доверенными лицами, <https://www.youtube.com/watch?v=x01MTapIMLg> [dostęp: 8 IX 2021].

Вчера задержали известного челюстно-лицевого хирурга, который делает уникальные операции. У него четверо детей, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=260612&lang=ru> [dostęp: 15 IX 2021].

Действительно ли существовала «террористическая группа» Автуховича? Анализируем громкое дело, <https://belsat.eu/ru/news/26-02-2021-dejstvitelno-li-sushhestvovala-terroristicheskaya-gruppa-avtuhovicha-analiziruem-gromkoe-delo/> [dostęp: 20 IX 2021].

«Этот поц сломался»: белорусская пропаганда не брезгует антисемитизмом, <https://euroradio.fm/ru/etot-poc-slomalsya-belorususkaya-propaganda-ne-brezguet-antisemitizmom> [dostęp: 17 IX 2021].

Задержан подполковник КГБ, который передавал информацию телеграм-каналам, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=270738&lang=ru> [dostęp: 18 IX 2021].

Задержание Тихановского в Гродно, <https://www.youtube.com/watch?v=lfITZFAif-8> [dostęp: 11 IX 2021].

КГБ, <http://kgb.by/ru/istoriya-sozdaniya-ru/> [dostęp: 9 IX 2021].

КГБ Белоруссии выпустил фильм о своём предателе, <https://regnum.ru/news/polit/3230850.html> [dostęp: 20 IX 2021].

Кодовое название «Тишина» - подробности покушения на Лукашенко и попытки вооруженного мятежа в Беларуси, <https://www.belta.by/society/view/kodovoe-nazvanie-tishina-podrobnosti-pokusheniya-na-lukashenko-i-popytki-vooruzhennogo-mjatezha-v-437699-2021/> [dostęp: 20 IX 2021].

Командир батальона «Донбасс»: Сейчас сепаратисты возьмут столько, сколько мы им дадим взять, <https://www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/05/30/7027556/> [dostęp: 17 IX 2021].

Кто спонсировал мятеж в Беларуси? Польская партия «ПиС»: коррупция и зачистка СМИ. Понятная политика, <https://www.youtube.com/watch?v=Sndc-72o3JU> [dostęp: 21 IX 2021].

Кто такой Николай Автухович, которого задержали за «терроризм»? Его биографии хватило бы на десятерых — война, бизнес, политика, голодовки, тюрьма, <https://nashaniva.com/?c=ar&i=264999&lang=ru> [dostęp: 17 IX 2021].

„Ложь беглых”, https://www.youtube.com/watch?v=E2gT1TZoYvk&list=PLuGCnujo-OtrdgCOO4ZS_Q_izmKYfCaUJ [dostęp: 18 IX 2021].

Лукашенко с автоматом и его сына в бронжилете сделали мемом, <https://www.youtube.com/watch?v=1zkrjp4aBE4> [dostęp: 7 IX 2021].

Лукашенко: Вы красавицы! Мы с ними разберёмся! Рабочий день Президента, https://www.youtube.com/watch?v=_ZPYb3pbYHA [dostęp: 7 IX 2021].

Любовник Тихановской. Кто такой Франак Вечорка? «Паноптикум» Григория Азарёнка, <https://www.youtube.com/watch?v=twP2VXu-P5Q> [dostęp: 11 IX 2021].

«Манкурты». Подполковник КГБ оказался предателем и работал на иностранную разведку. Фильм 2, <https://www.youtube.com/watch?v=6BGHgrcQSK4> [dostęp: 20 IX 2021].

«Манкурты. Постскриптум». Кого ещё втянули в громкий шпионский скандал? Спецоперация КГБ, <https://www.youtube.com/watch?v=R5bEuEjbfqk> [dostęp: 20 IX 2021].

«Манкурты»: секретная операция КГБ. Как беглые и иностранные спецслужбы вели двойную игру. Фильм 1, <https://www.youtube.com/watch?v=5Z0AQSqd4s0> [dostęp: 20 IX 2021].

«Мерзавцы последние»: Лукашенко рассказал о нападавших на милиционеров, https://www.gazeta.ru/politics/2020/12/25_a_13414844.shtml [dostęp: 20 IX 2021].

Мозаичная психопатия. Александр Лукашенко глазами психиатра, <https://www.svoboda.org/a/30789452.html> [dostęp: 15 IX 2021].

Николай Автухович перенес коронавирус в тюрьме, <https://reform.by/192584-nikolaj-avtuhovich-perenes-koronavirus-v-tjurme> [dostęp: 20 IX 2021].

Ольга Карач Лукукурты. Допрос не состоится, товарищ Тертель!, https://www.youtube.com/watch?v=_1Hfk9REUeE [dostęp: 19 IX 2021].

Ольга Карач: про Игоря Макара, слив в КГБ, арест Федуты, связь с ФСБ, агентов Кремля и День X, <https://www.youtube.com/watch?v=zGZTopxlM98> [dostęp: 7 IX 2021].

ОНТ: КГБ задержал своего сотрудника и еще шесть человек за госизмену и незаконный оборот оружия, <https://mediazona.by/news/2021/03/31/spy-in-kgb> [dostęp: 18 IX 2021].

«Операция Манкурты» деморализовала стан беглых предателей и их зарубежных кураторов, https://www.tvr.by/news/obshchestvo/rassledovanie_operatsiya_mankurty_demoralizovalo_stan_beglykh_predateley_i_ikh_zarubezhnykh_kuratoro/ [dostęp: 20 IX 2021].

Операция «Тишина»: молчание Запада. Где берут деньги на переворот? Клуб редакторов, <https://www.youtube.com/watch?v=gVjDhWcJuK4> [dostęp: 2 IX 2021].

Операция «Тишина». Кто и как готовил переворот в Белоруссии и убийство Лукашенко, <https://ukraina.ru/exclusive/20210419/1031166109.html> [dostęp: 20 IX 2021].

Операция «Тишина» на Соловьев Live. Подробности госпереворота в Белоруссии, <https://www.youtube.com/watch?v=wqXujBNaLuA> [dostęp: 2 IX 2021].

О протестах в Беларуси, неудавшейся революции, силовиках и радикалах. Противостояние. Фильм АТН, <https://www.youtube.com/watch?v=KfqQZ9PR7Cg> [dostęp: 15 VIII 2021].

Основатель «Беларуского Майдана» Алёна Васильева: белорусская оппозиция транслирует русские смыслы, <https://www.youtube.com/watch?v=YOVB5a2AU4k> [dostęp: 18 IX 2021].

«Пасыльная» Макара рассказала, як яе апрацоўвалі ў КДБ/Ночные допросы, странные капли, скрытая камера, <https://www.youtube.com/watch?v=4oI28GBmsUA> [dostęp: 15 IX 2021].

Пенсионерка, священник, блогер: кого власти Беларуси считают террористами?, <https://www.lrt.lt/ru/novosti/17/1496600/pensionerka-sviashchennik-bloger-kogo-vlasti-belarusi-schitaiut-terroristami> [dostęp: 20 IX 2021].

Подруга Макара из «расследования» ОНТ рассказала о допросах в СИЗО КГБ, <https://reform.by/220738-podrug-a-makara-iz-rassledovaniya-ont-rasskazala-o-doprosah-v-sizo-kgb> [dostęp: 15 IX 2021].

Польша против Беларуси: двойные стандарты, репрессии, спецслужбы, экстремисты, <https://www.youtube.com/watch?v=V2OF8NCpAF8> [dostęp: 21 IX 2021].

Попытка госпереворота в Беларуси. Операция «Тишина». Работа спецслужб. Понятная политика ПЛЮС, <https://www.youtube.com/watch?v=Tu7lBn9fnfY> [dostęp: 14 IX 2021].

Предварительная проверка БУПОЛ по факту смерти Романа Бондаренко, <https://aperturescience.ru/threads/predvaritel'naja-proverka-bypol-po-faktu-smerti-romana-bondarenko.566222/> [dostęp: 14 IX 2021].

Председателю КГБ Беларуси, <https://www.youtube.com/watch?v=5d4IikYVPbc> [dostęp: 14 IX 2021].

Провал операции «Тишина». О чем спорят в Конституционной комиссии. История как поле боя, <https://www.youtube.com/watch?v=7m-MU1ZDKDs> [dostęp: 20 IX 2021].

Продолжение сенсационного расследования «Манкурты. Постскрипtum», <https://www.youtube.com/watch?v=SVOBrN1UaQo> [dostęp: 19 IX 2021].

Протасевич о Nexta, Лукашенко, кураторах из спецслужб, протестах и Тихановской, [https://www.youtube.com/watch?v=\]-PmITXlkgU](https://www.youtube.com/watch?v=]-PmITXlkgU) [dostęp: 2 IX 2021].

Светлана Тихановская о задержании мужа на пикете в Гродно: «Пикет носил законный и мирный характер. Имеет место провокация». Возможная кандидатка в президенты заступилась за главу своей инициативной группы, <https://www.kp.by/online/news/3891128/> [dostęp: 12 IX 2021].

Спецоперація КГБ: поджог, взрыв, Азаренок. Фильм ОНТ «20 TERROR 21», cz. 1, <https://www.youtube.com/watch?v=IA3SQ7zuqLU>, cz. 2, <https://www.youtube.com/watch?v=oz6GN0IqKpw> [dostęp: 9 IX 2021].

Схемы Бабарико и девушки Цепкало. Компромат, <https://www.youtube.com/watch?v=y4rGxWGuyBo> [dostęp: 5 VII 2021].

Telegram-каналы Беларусь, <https://by.tgstat.com/> [dostęp: 17 IX 2021].

«Тротил протеста»: 1 СЕРИЯ. Как банда Автуховича хотела взорвать страну? Цель - милиция и все мы, <https://www.youtube.com/watch?v=dDdx4csUkhw> [dostęp: 21 IX 2021].

«Тротил протеста». 2 СЕРИЯ. Откуда банда Автуховича взяла оружие? Кто мог стать жертвой террористов?, <https://www.youtube.com/watch?v=xXMrIh6VcMg> [dostęp: 21 IX 2021].

Убить Лукашенко. Расследование ОНТ – как готовили покушение на Президента и его сына. Фильм 2, <https://www.youtube.com/watch?v=FMGdUU8-vsI> [dostęp: 17 IX 2021].

Федута, Зенкович и другие о Тихановской, Карач, Латушко, новых беглых. Игорь Тур – «Будет дополнено», <https://www.youtube.com/watch?v=6oITv7ytnFU> [dostęp: 10 VIII 2021].

Федута: Я действительно даю показания, меня не пытаются, <https://belmarket.by/news/2021/05/18/news-45693.html> [dostęp: 16 IX 2021].

<https://prisoners.spring96.org/ru/person/andrei-ljubecki> [dostęp: 15 IX 2021].

Шрайбман: «Не все так гладко в датском королевстве», <https://ex-press.live/rubrics/obshhestvo/2021/04/01/shrajbman-ne-vse-tak-glادko-v-datskom-korolevstve> [dostęp: 20 IX 2021].